

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE – PRÁVNICKÁ FAKULTA

Katedra obchodního práva

Zásada poctivého obchodního styku
(The Principle of Fair Business Transactions)

Diplomová práce

Ing. Jan Procházka

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. Kateřina Eichlerová, Ph.D.

Praha, červen 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem vypracoval tuto práci samostatně, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 14. června 2012

Jan Procházka

OBSAH

1. ÚVOD.....	4
2. POJETÍ ZÁSAD POCTIVÉHO OBCHODNÍHO STYKU V ČESKÉM PRÁVU.....	6
2.1. FILOSOFICKÝ ROZMĚR ZÁSAD POCTIVÉHO OBCHODNÍHO STYKU V ČESKÉM PRÁVU	6
2.1.1. <i>Nalézání spravedlnosti v soukromém právu</i>	6
2.1.2. <i>Vztah spravedlnosti a zásad poctivého obchodního styku v českém právu</i>	8
2.2. PROJEVY PRINCIPU EKVITY V ČESKÉM SOUKROMÉM PRÁVU	10
2.2.1. <i>Odkazy na jiné normativní systémy</i>	10
2.2.2. <i>Princip ekvity a zákaz zneužití práva</i>	10
2.3. ZÁSADY POCTIVÉHO OBCHODNÍHO STYKU JAKO ULTIMA RATIO	13
2.4. HISTORICKÉ KOŘENY ZÁSAD POCTIVÉHO OBCHODNÍHO STYKU.....	15
2.4.1. <i>Římské právo</i>	15
2.4.2. <i>Období moderních kodexů</i>	16
2.4.3. <i>Doba nedávno minulé</i>	17
2.5. ZAKOTVENÍ ZÁSAD POCTIVÉHO OBCHODNÍHO STYKU V ČESKÉM PRÁVNÍM ŘÁDU	19
2.5.1. <i>Zásady poctivého obchodního styku v obchodním zákoníku</i>	19
2.5.2. <i>Zásady poctivého obchodního styku v zákonu o ochraně hospodářské soutěže</i>	21
2.5.3. <i>Pojem zásad poctivého obchodního styku v obchodním zákoníku</i>	21
(a) <i>Pojem zásad poctivého obchodního styku</i>	21
(b) <i>K poznatelnosti konkrétních principů zásad poctivého obchodního styku či dobrých mravů</i>	23
(c) <i>Zásady poctivého obchodního styku jako specifický derivát dobrých mravů</i>	24
(d) <i>Zásady poctivého obchodního styku a dobré mravy jako vyvíjející se normativní systémy</i>	25
(e) <i>Rozpor se zásadami poctivého obchodního styku jako zneužití práva</i>	26
2.5.4. <i>Vztah pojmů zásad poctivého obchodního styku a dobrých mravů</i>	27
(a) <i>Pojem dobrých mravů v občanském zákoníku</i>	27
(b) <i>Podobnost pojetí dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku</i>	27
(c) <i>Významový překryv pojmu dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku</i>	29
(d) <i>Intenzita překryvu pojmů poctivého obchodního styku a dobrých mravů</i>	32
(e) <i>Role soudce při výkladu pojmů zásad poctivého obchodního styku a dobrých mravů</i>	34
2.5.5. <i>Následky porušení zásad poctivého obchodního styku</i>	35
(a) <i>Formy výkonu práva v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku</i>	35
(b) <i>Následky výkonu práva v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku</i>	36
(c) <i>Zásady poctivého obchodního styku jako výkladové pravidlo?</i>	38
(d) <i>K aplikovatelnosti dobrých mravů v obchodním styku</i>	39
3. APLIKACE MORÁLNÍCH KOREKTIVŮ V NĚKTERÝCH PŘÍPÁDECH	43
3.1.1. <i>Posuzování souladu úroků z prodlení s dobrými mravy a zásadami poctivého obchodního styku – dvojitý metr na různé fáze života kontraktu</i>	43
3.1.2. <i>Smluvní pokuta</i>	45
3.1.3. <i>Leasingové smlouvy</i>	46
3.1.4. <i>Nesplnění slibu</i>	48
4. ZÁSADY POCTIVÉHO OBCHODNÍHO STYKU NA PRAHU REKODIFIKACE.....	49
5. ZÁVĚR.....	53

1. ÚVOD

Je notoriitou, že základní hodnoty, které uznává lidská společnost, právo dotvářejí a formují. Je však možno vysledovat i jevy opačné, neboť se často předesílá, že to, co je legální, je i morálně akceptovatelné. Normativní systémy morálky a práva se tedy prolínají a vzájemně se ovlivňují. O to je zajímavější otázka, za jakých podmínek poskytuje stát ochranu morálce či modifikacím morálky v rámci jednotlivých oborů lidské činnosti podle českého práva.

České právo je postaveno na psaných pramenech práva. To zajišťuje základní úroveň právní jistoty spočívající na myšlence, že pokud bude naplněna hypotéza příslušné právní normy, bude velmi pravděpodobně pro chování jednotlivce relevantní též její dispozice a v případě norem perfektních též sankce. Ač se právní texty mohou zdát jen stěží poznatelné, vezme, že realita každodenního života je o poznání komplexnější. Při nalézání spravedlnosti je tedy nutno řešit konflikt relativně obecné právní normy a konkrétního případu. Jak se vypořádat se situací, kdy aplikace psaného textu na daný případ selhává v kontextu premis demokratického právního státu a požadavku nalézání spravedlnosti?

Autor diplomové práce se domnívá, že pomoci s řešením shora nastíněného problému je racionální pohled na fungování lidské společnosti. Tento racionální pohled nám mohou umožnit právní principy, které jsou odrazem základních hodnot lidského soužití, které v čase osvědčily svůj pozitivní efekt na fungování lidské společnosti. Zásada, resp. zásady, poctivého obchodního styku jsou právě jedním z principů, které přinášejí do českého obchodního práva instrument v podobě záchranné brzdy v případech, kdy by se aplikace formálního pravidla přičila hodnotovým základům samotné právní regulace.

S ohledem na shora uvedené chápe autor diplomové práce bližší poznání zásad poctivého obchodního styku jako výzvu, jež může přispět k efektivnějšímu nalézání spravedlnosti v podmínkách psaného práva, které je dodnes značně ovlivňováno právním pozitivismem.

V první části této diplomové práce se autor bude zabývat filosofickými základy zásad poctivého obchodního styku, zejména s přihlédnutím nejen k dílu

řeckých filosofů, ale též některých současných českých i zahraničních autorů na poli právní filosofie. Autor v této části rovněž blíže analyzuje judikaturu českých soudů pojednávající o vztahu spravedlnosti a základních principů právní regulace.

V další části této diplomové práce budou čtenáři předestřeny různé pohledy na vnímání zásad poctivého obchodního styku, a to (i) pohled zákonného odkazu na jiný normativní systém, (ii) pohled spočívající v principu ekvity a (iii) pohled spočívající v zákazu zneužití práva. K tomuto tématu autor rovněž bude analyzovat současnou judikaturu. Vedle historických kořenů zásad poctivého obchodního styku autor bude zkoumat v kontextu současné právní úpravy pojetí zásad poctivého obchodního styku v českém právu a komparovat korektivy dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku v kontextu aktuální judikatury. V další části autor diplomové práce předloží některé kontroverzní případy uplatnění zásad poctivého obchodního styku a bude analyzovat a komentovat závěry rozhodovací praxe českých soudů v těchto případech. V poslední části diplomové práce autor analyzuje pozici zásad poctivého obchodního styku v kontextu rekodifikace soukromého práva.

2. POJETÍ ZÁSAD POCTIVÉHO OBCHODNÍHO STYKU V ČESKÉM PRÁVU

2.1. Filosofický rozměr zásad poctivého obchodního styku v českém právu

2.1.1. Nalézání spravedlnosti v soukromém právu

Autor diplomové práce je toho názoru, že spravedlnost pojmově odpovídá rovnováze právních vztahů mezi jednotlivci, jejichž vnímání potřeb druhých a potřeb vlastních se ocitá v logickém konfliktu (v souladu s maximou *homo sunt et inter homines vivo*), který je možno pojmenovat jako střet principů individualismu a solidarity. Nutnou podmínkou takové rovnováhy je mimo jiné soulad uplatňování práv jednotlivci s hodnotovými základy uplatňovaných práv. Odpoutání se od hodnotových základů při uplatňování právní regulace by znamenal ve svém důsledku narušení této rovnováhy, spravedlnosti, jež je podmínkou přežití člověka v prostředí konfliktu shora uvedených principů.¹

Blízké shora uvedenému pojetí autora diplomové práce je pojetí spravedlnosti Aristotelovo, který ve svém díle *Magna Moralia* rozlišuje spravedlnost (*dikaiosyné*) zákonnou² a spravedlnost se zřetelem k druhému, jež odpovídá rovnosti (*to ison*) právních závazků. Opakem takové rovnosti je situace, kdy si „*lidé přidělují z dober větší část, ze zla však menší, je to nerovné dělení, a tak jsou přesvědčeni, že jeden nespravedlivě páše a druhý nespravedlivě trpí*“.³ Toto pojetí spravedlnosti je blízké vztahům ekonomické směny, kde je, alespoň z části, dodržen princip ekvivalence směňovaných statků (slovy Aristotela směňovaných dober⁴).⁵ Není-li zachována

¹ srov. také Knapp, V.: *Teorie práva*, 1. vydání. Praha, C. H. Beck 1995, s. 29.

² Aristotelés: *Magna Moralia*. Petr Rezek., 2005, s. 49 – 50.: „*Jestliže bychom tedy nejprve pochopili, co je spravedlnost, tak spravedlnost je dvojí a jedna z nich je to, co je stanoveno v zákoně. Neboť spravedlivé, tak se praví, je to, co nařizuje zákon.*“

³ Aristotelés in op. cit. sub 2, s. 50.

⁴ Není bez zajímavosti, že francouzské slovo *bien* (pocházející z latinského *bene*) lze mimo jiné přeložit jako statek (v ekonomickém smyslu slova) nebo též jako dobro.

⁵ Odlišným pojetím spravedlnosti je pojetí retributivní spravedlností, které znamená, že pachatel trestného činu by měl být přiměřeně k závažnosti svého činu potrestán a újma, kterou v důsledku takového trestného činu utrpěl poškozený, by měla být přiměřeně reparována. Toto pojetí spravedlnosti se v kontinentálním právním systému uplatní v rámci trestního či správního práva. V anglosaském právním systému je možno sledovat retributivní pojetí spravedlnosti v soukromém právu tam, kde má škůdce, nad rámec přiměřené reparace újmy, poškozenému uhradit tzv. *punitive damages* (překlad autora: penalizační složka náhrady škody), jejichž cílem je pachatele soukromoprávního deliktu od jeho

přiměřená úroveň ekvivalence směňovaných statků, musí logicky jedna ze stran vynaložit více úsilí k získání stejného statku nežli strana druhá, což může být zdrojem společenského konfliktu. Aristotelés rovněž z požadavku rovnosti dovozuje požadavek proporcionality, který odpovídá myšlence, že ten, kdo pracoval mnoho, by měl dostat mnoho a ten, kdo pracoval málo, by měl dostat málo.⁶

Jak uvádí ve svém díle Aristotelés, rovněž Platón chápe princip proporcionality jako základní premisu lidského soužití, jako zásadu, která „*udržuje ústavu*“⁷, přičemž proporcionalitu Platón přímo demonstruje na principu ekonomické směny. Z díla Aristotelova je rovněž zřejmé, že tento filosof chápal zákonnou spravedlnost jako prostředek ke spravedlnosti se zřetelem k druhému, tj. jako prostředek pro nalézání rovnosti či proporcionality⁸ mezi jednotlivými subjekty práva.

Holländer dovozuje, že spojení spravedlnostního usuzování s hodnocením ekonomických vztahů má významné důsledky na institucionální uspořádání společnosti.⁹ V tomto kontextu ve své práci cituje Kollerem vyřčený požadavek ekvivalence ekonomický vztahů, který předpokládá, že existuje obecně uznávané měřítko hodnoty dober a služeb.¹⁰ Takové obecné objektivní měřítko, pokud jde o hledání spravedlivého výsledku, ekonomických vztahů však neexistuje. Existuje jistě měřítko subjektivní, které má svůj původ ve vědomí jednotlivce jakožto určitá struktura hodnot, nebo ve vědomí nezávislého pozorovatele, který se snaží takové objektivní měřítko nalézt pozorováním ekonomických vztahů mezi subjekty lidské společnosti. Je tedy zásadní otázkou zdali je možné nastavit měřítko hodnot objektivně pomocí zákonné normy a stanovit, jaké relace jsou spravedlivé a rovnovážné. Uvedené pojetí by spíše odpovídalo socialistickému pojetí práva, kde stát paternalisticky stanovuje, které uspořádání práv a povinností je správné a které nikoliv.

závadného konání v budoucnu odradit. Nutno podotknout, že existuje rovněž distributivní pojetí spravedlnosti, které se uplatní zejména v právu daňovém či dědickém, přičemž ambicí takového přístupu je přiměřená alokace požitků a břemen ve společnosti fungující na principu solidarity.

⁶ Aristotelés in op. cit. sub 2, s. 51.

⁷ Ibid., s. 51.

⁸ Ibid., s. 50: „*Ale spravedlivé se zřetelem k druhému je jiné než zákonná spravedlnost. Neboť nelze být spravedlivým k sobě v tom, co je v právních ustanoveních se zřetelem k druhému. Toto spravedlivé však a spravedlnost týkající se těchto věcí je to, co hledáme.*“

⁹ Holländer, P.: *Filosofie Práva*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk., 2012, s. 379

¹⁰ Koller, P.: *Theorie des Rechts*, pozn. 7, s. 287.

Demokratickému právnímu státu naopak odpovídá systém, kde je zajištěna férovost procesu vynucování vzájemných práv a povinností (férovost tržních vztahů).¹¹

Ať už se ztotožníme s jakýmkoliv pojetím spravedlnosti, je zřejmé, že její vztah bude k právu ze společenského hlediska legitimační. Pokud by právo nedostalo své funkci poskytovat rámec spravedlivého uspořádání právních vztahů, ztratilo by v očích veřejnosti svou prestiž¹² a jednotlivé subjekty práva by jej přestaly respektovat.

2.1.2. Vztah spravedlnosti a zásad poctivého obchodního styku v českém právu

Ústavní soud České republiky se vyjádřil k obsahově blízkému pojmu dobrých mravů v tom smyslu, že tento pojem „nelze vykládat pouze jako soubor mravních pravidel užívaných jako korektiv či doplňující obsahový faktor výkonu subjektivních práv a povinností, ale jako příkaz soudci rozhodovat v souladu s ekvitou, což ve svých důsledcích znamená nastoupení cesty nalézání skutečné spravedlnosti“.¹³ Pro nalezení vztahu spravedlnosti a zásad poctivého obchodního styku může pomoci právě citované pojetí dobrých mravů v judikatuře Ústavního soudu České republiky, neboť právě pojem ekvity posunuje pojem dobrých mravů, a tím rovněž pojem zásad poctivého obchodního styku¹⁴ na pole základních zásad soukromého práva, které Hurdík ve svém díle pojmenoval jako 1) zásadu svobody, 2) zásadu rovnosti a 3) zásadu vyvažování – ekvity.¹⁵ Zásada svobody v soukromém právu odpovídá navazujícím principům individualismu, principu legální licence, dispozitivity právní úpravy a principu *vigilantibus iura*. Protipólem individualismu je princip rovnosti, který integruje člověka do lidské společnosti a odpovídá navazujícím principům rovných příležitostí, zákazu diskriminace a ochrany slabší strany. Princip ekvity je prostředkem vyvažování zmiňovaných principů svobody a rovnosti, jemuž odpovídají navazující principy jako je princip dobrých mravů, zásad poctivého obchodního styku, princip zákazu zneužití práva, princip demokratismu, princip přiměřenosti a princip rozumnosti.¹⁶ Nutno podotknout, že Hurdík tyto principy označuje jako nositele

¹¹ Koller, P. op. cit. in 10, s. 288.

¹² Terré, F.: Introduction générale au droit. 7e édition., Dalloz., 2006, s. 13.

¹³ Srov. náleží Ústavního soudu České republiky ze dne 6. září 2005, sp. zn. I. ÚS 643/04 in <http://nalus.usoud.cz>.

¹⁴ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. ledna 2009, sp. zn. 29 Cdo 359/2007.

¹⁵ Hurdík, J., Lavický, P.: Systém zásad soukromého práva, Brno, Masarykova univerzita, 2010, s. 187.

¹⁶ Hurdík, J. op. cit. in 15, s. 189.

mimoprávních hodnot – tzv. externí principy. Naproti tomu jako principy interní označuje Hurdík technické principy právní regulace, tj. princip účelnosti a princip právní jistoty. Zatímco externí principy podle Hurdíka představují mimoprávní hodnotová východiska právní regulace, interní principy představují hodnotové principy techniky právní regulace.¹⁷ Společným cílem obou skupin právních principů je dosažení spravedlnosti a jsou odrazem střetu koncepcí *ius naturalismu* a *ius pozitivizmu*.

Pokud tedy platí, že zásady poctivého obchodního styku podle ustanovení § 265 obchodního zákoníku jsou obchodně právním ekvivalentem dobrých mravů ve smyslu § 3 odst. 1 občanského zákoníku, pak je rovněž možno dovodit, že text ustanovení § 265 obchodního zákoníku je kodifikovaným výrazem principu ekvity, jež slouží k vyvažování jiných principů soukromého práva, tj. zejména principů svobody a rovnosti, a v neposlední řadě též ke stanovení mezí pro uplatnění norem tyto principy implementující.

V kontextu shora uvedeného chápe autor diplomové práce zásady poctivého obchodního styku jako otevřenou cestu k nalézání spravedlnosti v obchodněprávních vztazích, a to v podmínkách psaného práva, které upravuje jen některé základní či jednoduché vztahy mezi jednotlivci. V situacích, ve kterých se uplatnění těchto základních norem obchodního práva přičí svému účelu (dosažení spravedlnosti a zajištění společenské rovnováhy), může požadavek respektu zásad poctivého obchodního styku příslušnými subjekty na poli obchodního práva přispět k naplnění původního účelu příslušné právní normy.

¹⁷ Ibid., s. 188.

2.2. Projevy principu ekvity v českém soukromém právu

2.2.1. Odkazy na jiné normativní systémy

Podle Knappa jsou normativní odkazy na mimoprávní normativní systémy východiskem z rozporu mezi obecného a zvláštního.¹⁸ Jinými slovy uvedený rozpor vyplývá z úlohy soudce aplikovat obecnou normu na zvláštní případ. Zákonodárce v obecné rovině usiluje o to, aby norma postihla všechny případy, které je z právně politického hlediska vhodné v daném případě regulovat a aby se z jejího obsahu nevytrácely hodnoty a účel, k jejichž naplnění byla předmětná norma přijata. Vyšší úroveň obecnosti však obvykle přináší vyšší obecnost pojetí do normy implementovaných hodnot, často mimoprávních, jejichž význam je, vzhledem ke své obecnosti, vnímán mezi jednotlivými subjekty rozdílně. Navíc takto obecně definované hodnoty, mezi které patří též poctivost v případě ustanovení § 265 obchodního zákoníku, mají svůj dynamický vývoj, takže by bylo nemožné jejich obsah postihnout v zákonném textu.

Za účelem zajištění právní jistoty tedy zákonodárce zpravidla při konstrukci soukromoprávní regulace volí dispozitivní právní normy s relativně určitou právní hypotézou, jejichž obsah je pro adresáty těchto norem lépe poznatelný. Tyto normy jsou následně doplněny normami s relativně neurčitou či abstraktní hypotézou – odkazy na mimoprávní systémy, které umožňují soudci, přenést analýzu konkrétních právních vztahů na úroveň hodnot, stavebních kamenů, samotné právní regulace. Tak je tomu právě v případě ustanovení § 265 obchodního zákoníku, které umožňuje soudci řešit složité případy aplikace práva, řešit rozpor mezi obecným a zvláštním.

2.2.2. Princip ekvity a zákaz zneužití práva

Ústavní soud České republiky se v minulosti pregnantně vyjádřil k roli právních principů v českém právu ve svém nálezu ve věci počítání času ze dne 17. prosince 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97, ve kterém Ústavní soud České republiky zdůraznil, že *„moderní demokratická psaná ústava je společenskou smlouvou, kterou se lid, představující ústavodárnou moc (pouvoir constituant), ustavuje v jedno politické (státní) těleso, zakotvuje vztah individua k celku a soustavu mocenských*

¹⁸ Knapp, V.: Teorie práva, 1. vydání. Praha, C. H. Beck 1995, s. 139.

(státních) institucí. Dokument institucionalizující soustavu základních obecně akceptovaných hodnot a formující mechanismus a proces utváření legitimních mocenských rozhodnutí nemůže existovat mimo veřejnosti akceptovaného kontextu hodnot, spravedlnostních představ, jakož i představ o smyslu, účelu a způsobu fungování demokratických institucí. Jinými slovy nemůže fungovat mimo minimálního hodnotového a institucionálního konsenzu. Pro oblast práva z toho plyne závěr, že pramenem práva obecně, jakož i pramenem práva ústavního, a to i v systému psaného práva, jsou rovněž základní právní principy a zvyklosti.¹⁹

Syntézou závěru zmiňované rozhodovací praxe českých soudu je tedy možné dojít k závěru, že pramenem českého práva mohou být též právní principy, ať již vyčleněné ve formě psaného práva anebo ty, které v žádném textu přímo zachyceny nejsou, přičemž jedním z principů je princip ekvity, který je imperativem adresovaným soudci zvažovat při svém rozhodování základní hodnoty soukromoprávní regulace a odstraňovat přílišné tvrdosti aplikace formálního pravidla v konkrétním případě.²⁰

Princip ekvity však není pouze nositelem základních hodnot soukromoprávní regulace, či v případě zásad poctivého obchodního styku základních hodnot interakce mezi podnikateli, neboť je rovněž podle některých autorů nositelem principu zákazu zneužití práva.²¹ V obecné rovině je zneužití práva „*typ protiprávního chování, které sice formálně nepřekračuje hranice subjektivního práva, překračuje však hranice společenské únosnosti výkonu subjektivních práv, které jsou vymezeny v různých právních rádech různými kritérii (např. tzv. šikana, úmysl škodit jinému bez vlastního*

¹⁹ Ústavní soud v svém nálezu dále poznamenal, že uvedenou tezi „*potvrzují nejen teoretické analýzy, ale především dějiny 20. století, spjaté s existencí totalitních států. Mechanické ztotožnění práva s právními texty se stalo vítaným nástrojem totalitní manipulace. Učinilo zejména z justice poslušný a nemyslící nástroj prosazování totalitní moci. Dalším naprosto neudržitelným momentem používání práva je jeho aplikace, vycházející pouze z jeho jazykového výkladu. Jazykový výklad představuje pouze prvotní přiblížení se k aplikované právní normě. Je pouze východiskem pro objasnění a ujasnění si jejího smyslu a účelu (k čemuž slouží i řada dalších postupů, jako logický a systematický výklad, výklad e ratione legis atd.). Mechanická aplikace abstrahující, resp. neuvědomující si, a to buď úmyslně, nebo v důsledku nevzdělanosti, smysl a účel právní normy, činí z práva nástroj odcizení a absurdity. Akceptace i dalších pramenů práva, kromě práva psaného (zejména obecných právních principů), evokuje otázku jejich poznatelnosti. Jinými slovy evokuje otázku, zda je jejich formulování věcí libovůle, nebo zda lze stanovit při jejich formulování do určité míry objektivizovatelné postupy.*“

²⁰ srov. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 6. září 2005 sp. zn. I. ÚS 643/04 in <http://nalus.usoud.cz>.

²¹ Hurdík, J., Lavický, P.: *Systém zásad soukromého práva*, Brno, Masarykova univerzita, 2010, s. 127.

přímého užitku, poškození oprávněného zájmu nebo subjektivního práva jiné osoby, rozpor se společenským určením subjektivního práva apod.)“.²²

Z první části textu ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku, podle kterého *„výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných“* je odrazem zákazu zneužití práva. Druhá část uvedeného ustanovení je pak odkazem na jiný normativní systém – systém dobrých mravů. Ustanovení § 265 obchodního zákoníku však tuto dualitu v přístupu k principu ekvity na první pohled nevykazuje, neboť se zde nachází pouze odkaz na normativní systém zásad poctivého obchodního styku. Ustanovení § 265 obchodního zákoníku však zahrnuje rovněž zneužití práva.²³ Uvedený závěr zastává též Nejvyšší soud České republiky, který ve své rozhodovací praxi zdůraznil, že *„ustanovení § 265 obch. zák. předpokládá, že účastník obchodně právního vztahu nesmí překročit meze, které vyplývají ze zásad poctivého obchodního styku při prosazování svých zájmů, a tudíž nesmí zneužít práv, která mu podle zákona, resp. na základě zákona vznikla“*.²⁴

Výkon práva v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku bude vždy zneužitím práva v objektivním smyslu slova, neboť takové jednání se bude vždy přičít účelu předmětné právní normy a bude tudíž představovat překročení výše zmiňovaných hranic společenské únosnosti výkonu subjektivních práv, a to bez ohledu na zavinění. Nutno rovněž poznamenat, že pro naplnění hypotézy ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku a § 265 obchodního zákoníku, není nutná jakákoliv forma zavinění. Bude se však jednat o jednání objektivně právem reprobované, s ohledem na objektivní kritérium zneužití práva.

Objektivním kritériem zneužití práva bude rozpor výkonu práva s jeho účelem, resp. hodnotovými základy. Podle některých autorů může objektivní závadnost daného chování, jakožto nutnou složku zneužití práva, determinovat též

²² Hendrych, D. a kolektiv.: Právní slovník, 3. vydání, Praha, C. H. Beck, 2009, přístupný v internetové aplikaci <http://www.beck-online.cz>

²³ Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání. Praha, C. H. Beck, 2010, s. 906.

²⁴ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. ledna 2009, sp. zn. 29 Cdo 359/2007, obdobně též rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. ledna 2005, sp. zn. 29 Odo 427/2003, usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 1. února 2005, sp. zn. 32 Odo 731/2004 a rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16. února 2005, sp. zn. 32 Odo 487/2004.

hrubý nepoměr mezi užitekem, který realizace práva přinese oprávněnému, a újmou povinného, případně též rozpor ve vlastním jednání (*venire contra proprium*) či rozpor s veřejným pořádkem.²⁵ Uvedené skutkové podstaty však autor diplomové práce považuje za podmnožinu obecné kategorie výkonu práva v rozporu s jeho účelem, resp. s jeho hodnotovými základy.

Z pohledu judikatury českých soudů „za zneužití výkonu práva lze považovat pouze takové jednání, jehož cílem není dosažení účelu a smyslu sledovaného právní normou, nýbrž které je v rozporu s ustálenými dobrými mravy vedeno přímým úmyslem způsobit jinému účastníku újmu“.²⁶ Nejvyšší soud České republiky se v citované judikatuře přiklonil k názoru, že nutnou složkou zneužití práva je úmysl přímý (*dolus directus*). Rovněž uzavřel, že výkon práva v přímém úmyslu způsobit jinému újmu implikuje rozpor s ustálenými dobrými mravy.

Výkon práva v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku tedy zřejmě bude implikovat objektivní zneužití práva bez ohledu na zavinění. Podmnožinou situací, kdy bude dané jednání v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, bude zneužití práva ve zlém úmyslu (*dolus directus* a dle názoru autora diplomové práce zřejmě též *dolus eventualis*), tj. šikana. Výkon práva v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku tedy nebude implikovat šikanu, neboť tomu bude právě naopak.

2.3. Zásady poctivého obchodního styku jako *ultima ratio*

Nejvyšší soud České republiky vyslovil ve svém rozsudku ze dne 21. února 2012, sp. zn. 32 Cdo 4267/2010 názor v tom smyslu, že „korektiv zásadami poctivého obchodního styku má být poslední možností (*ultima ratio*), jak - ve výjimečných případech - zmírnit či odstranit přílišnou tvrdost zákona v situaci, ve které by se přiznání uplatněného nároku jevílo krajně nespravedlivým“.²⁷ V uvedených rozhodnutích Nejvyšší soud České republiky dle názoru autora diplomové práce akcentuje dominanci pozitivního práva, jež je v našem právním prostředí nositelem právní jistoty. Zároveň jde však o vymezení limitů, v rámci kterých je do českého

²⁵ Pulkrábek, Z.: *Zákaz zneužití práva v rozporu s jeho účelem*, Praha, Eurolex Bohemia, 2007, s. 115.

²⁶ Srov. usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 22. března 2005, sp. zn. 22 Cdo 1917/2004

²⁷ Obdobně též rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. ledna 2009, sp. zn. 29 Cdo 359/2007, a rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. srpna 2011, sp. zn. 32 Cdo 3616/2009.

obchodního práva implementován požadavek výkonu práva v souladu se zásadami poctivého obchodního styku, což může být z hlediska obecného cíle nalézání spravedlnosti značně restriktivní.

Podle Kollera „*pozitivní (tedy autoritativně stanovený a/nebo sociálně účinný) systém norem lze jen tehdy a potud nepovažovat za právo, když a pokud je zjevně v rozporu se základními a obecně uznávanými zásadami morálky*“.²⁸ Radbruch dovedil, že přirozené právo musí převážit nad pozitivním právem pouze tehdy, když „*rozpor pozitivního práva se spravedlností dosáhne nesnesitelnou míru*“.²⁹ Domnívám se, že uvedeným právně-filosofickým koncepcím odpovídá shora citovaný závěr Nejvyššího soudu České republiky. Podle shora citovaného rozhodnutí se princip ekvity musí uplatnit jako záchranná brzda v případě, kdy by aplikace norem pozitivního práva vedla ke krajní nespravedlnosti.

V tomto ohledu je možné vysledovat jistý rozpor mezi závěry zmiňovanými v nálezu Ústavního soudu České republiky ze dne 6. září 2005, sp. zn. I. ÚS 643/04, podle kterého příkaz soudci rozhodovat v souladu s ekvitou znamená nastoupení cesty nalézání skutečné spravedlnosti. Ve shora citované rozhodovací praxi (tj. zejména ve svém rozsudku ze dne 21. února 2012, sp. zn. 32 Cdo 4267/2010) však Nejvyšší soud České republiky, i přesto, že cituje zmiňované rozhodnutí Ústavního soudu České republiky, spatřuje v ustanovení § 265 obchodního zákoníku spíše cestu k odstraňování „krajní nespravedlnosti“. Podle Nejvyššího soudu České republiky tedy nemůže dojít k odepření ochrany výkonu práva, kdy by dané řešení na poli pozitivního práva bylo pouze nespravedlivým, nikoliv „krajně nespravedlivým“. Není rovněž bez zajímavosti, že Nejvyšší soud České republiky ve své rozhodovací praxi závěry citovaného rozhodnutí Ústavního soudu České republiky zmiňuje, nicméně bez pasáže, která ztotožňuje s použitím principu ekvity nalézání pravé spravedlnosti.

Ze shora uvedeného je možné dovést, že Nejvyšší soud České republiky konflikt mezi právní jistotou a spravedlností řeší ve prospěch právního pozitivismu, přičemž přirozenoprávní koncept zásad poctivého obchodního styku může nad pozitivním právem převážit pouze tehdy, pokud nespravedlnost dosáhne vyšší míry

²⁸ Koller, P.: *Theorie des Rechts. Eine Einführung*. Wien – Köln – Weimar, 1992, s. 28.

²⁹ Český překlad Hanuš, L., Radbruch, G.: *Zákonné neprávo a nadzákonné právo*. *Právní rozhledy*, č. 16, 2009, s. 583 -585.

intenzity. Naproti tomu Ústavní soud České republiky ve své judikatuře vnímá implementaci zásad poctivého obchodního styku jako cestu k uplatnění principu ekvity při nalézání spravedlnosti, což odpovídá vyšší míře korekce oproti citovaným závěrům Nejvyššího soudu České republiky.

Dle názoru autora diplomové práce je tedy řešení Ústavního soudu České republiky více přirozenoprávní, naproti tomu Nejvyšší soud České republiky by aplikaci pozitivního práva podpořil i tam, kdy by dané řešení bylo nespravedlivé. Shora nastíněný názorový rozkol obou soudů v otázce aplikace ustanovení § 265 obchodního zákoníku bude zřejmě vyřešen budoucí rozhodovací praxí.

2.4. Historické kořeny zásad poctivého obchodního styku

2.4.1. Římské právo

Zásady poctivého obchodního styku mají své kořeny v římském právu, neboť jsou obchodně právní modifikací dobrých mravů (*boni mores*). Ve starém Římě byl dohled nad dodržováním dobrých mravů svěřen zvláštnímu magistrátovi – censorovi, jehož primárním úkolem bylo sčítání lidu (*census populi*). Dobré mravy tak byly odděleny z obecné prétorské jurisdikce. Za principátu ztratil censorský úřad na významu, nicméně dobré mravy na svém významu neztratily, a to zejména v rodinných vztazích.³⁰ Zárodek ochrany proti výkonu práva (*ex contractu*) v rozporu s dobrými mravy by mohl být spatřován v uplatnění *exceptio doli*, kterou prétor poskytl postižené straně v rámci *iudicia bonae fidei* v případech, kdy abstraktní stipulace, ze které nebylo možné seznat rozpor s právem, se později ukázala v kontextu daných okolností jako nemravná.³¹

V tomto je patřičné zmínit případ synovce Cicerona, řečníka Gaia Visellia Varona. Visellius, který byl vážně nemocen a obával se, že zemře, se rozhodl, že převede 300 000 sesterciů na svou milenku, ženu jménem Otacilia Laterensis. Pro uvedené darování však zvolili nikoliv formu závěti, ale abstraktně formulovanou stipulaci, která byla s ohledem na své okolnosti v rozporu s dobrými mravy. Otacilia se tedy při zachování všech formálních úkonů Visellia otázala: „*Trecenta milia sestertium te mihi dari oportere?*“ Visellius odpověděl: „*Spondeo*“. Poté, co se

³⁰ Salač, J.: Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu, Praha, C. H. Beck, 2000, s. 10.

³¹ Zimmermann, R.: The Law of Obligations, 1990, s. 710.

Visellius uzdravil, žalovala ziskuchtivá Otacilia Visellia o tuto částku. Prétor Gaius Aquilius Gallus však poskytl Viselliovi *exceptio doli*, čímž mu umožnil účinnou obranu proti nároku z abstraktního závazku, kterými disponovala Otacilia, čím ve svém důsledku neposkytl ochranu uplatněné pohledávce, jejíž kauza byla nemravná.³²

2.4.2. Období moderních kodexů

Podle článku 6 francouzského Code Civil³³, jež je součástí tohoto kodexu od roku 1803, není možné se smluvními ujednáními odchýlit od zákonných ustanovení, které upravují veřejný pořádek a dobré mravy.³⁴ Dobré mravy jsou ve francouzské právní kultuře úzce spojeny s pojmem veřejný pořádek (*ordre public*), přičemž doktrína rozlišuje veřejný pořádek tradiční (pojící se k veřejné moci, rodině a atributům lidské osobnosti, které nemohou být předmětem obchodu), ekonomický (sledující zejména účel a kauzu ekonomických vztahů). Doktrinálně se odlišuje též veřejný pořádek sociální. Někteří autoři dovozují, že v některých případech mohou být dobré mravy podmnožinou obecného pojmu veřejného pořádku.³⁵ Ve francouzském občanském zákoníku rovněž nenalezneme ustanovení, které by stanovilo, že ujednání v rozporu s dobrými mravy je neplatné, neboť tento závěr je dovozován mimo jiné z principu *fraus omnia corrumpit*.³⁶

Ustanovení článku 282 zákona č. 1/1863 ř.z., obecného zákoníku obchodního, znělo: „Kdo jest z jednání, které jest na jeho straně obchodem, jinému povinen k péči, musí zachovati péči řádného kupce“. Toto ustanovení bylo systematicky zařazeno do části, která se pojila v obecné rovině k „obchodním jednáním“.³⁷ Z dnešního pohledu uvedené ustanovení upravovalo požadavek odborné péče podnikatele. Z prvorepublikové judikatury k tomuto ustanovení není z hlediska současného pojmu poctivého obchodního styku bez zajímavosti rozhodnutí uveřejněné ve sbírce Vážný pod publikačním číslem 747/25. V daném případě se jednalo o opožděné dodání adresáře pro Moravu a Slezsko. Žalovaná si u dodavatele objednala tento adresář již v roce 1920 s tím, že adresář měl být dodán „po jeho vyjití“. K tomu došlo až v roce

³² Salač, J. op. cit. in. 30, s. 10.

³³ Code Civil, 107e édition, Paris, Dalloz, 2008.

³⁴ Zákon č. 1803-03-05 vyhlášený 15. března 1803.

³⁵ Cornu, G.: Vocabulaire juridique, 6e édition, Paris, PUF, 2004, s. 117.

³⁶ Larroumet, C.: Les Obligations, Le Contrat, Tome III, 6e édition, Paris, ECONOMICA, 2007, s. 204.

³⁷ Obecná ustanovení, Kniha Čtvrtá – O jednáních obchodních, Rozdíl první – O jednáních obchodních vůbec, Část první – Co jsou jednání obchodní.

1924, kdy dodavatel adresáře zaslal objednateli vyhotovení adresáře spolu s účtem. Žalovaná strana však přijetí odmítla, načež se dodavatel domáhal zaplacení kupní ceny adresáře. Nejvyšší soud v daném případě uzavřel: *„Že objednaný adresář vyjde skutečně v poměrně krátké době, mohla žalovaná předpokládati již ze srovnání s ostatními publikacemi, z nichž zejména adresář Čech byl již po ruce, to tím spíše, když nebylo ani tvrzeno, že jí bylo při objednávce vysvětleno, že vydání adresáře může se prodloužit až na léta, což by byla vyžadovala již obchodní péče a slušnost (čl. 282 obch. zák.). Právem tedy odvolací soud usuzuje, že žalovaná z nepoměrně dlouhého otálení s vydáním adresáře mohla za to míti, že se smlouvy sešlo a že také přímo illoyálně opožděné uplatňování smlouvy se strany smluvníka, který průtah zavinil, jest vyloučeno.“*

Z uvedené prvorepublikové rozhodovací praxe dle názoru autora diplomové práce vyplývá, že požadavek náležitě péče kupce úzce souvisel s morálkou či slušností, neboť samotný fakt, že daný kupec je profesionálem, jej v některých případech povinoval mimo jiné v mezích slušnosti vyrovnat informační asymetrii mezi ním a jeho klientem.

2.4.3. Doba nedávno minulá

Socialistické právo obsahovalo pojem poctivého obchodního styku hned v několika variacích:

- (i) zákon č. 101/1963 Sb., o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu), stanovil ve svém ustanovení § 23 odst. 1, že *„projev vůle je třeba vykládat tak, jak to odpovídá skutečné vůli jednající osoby a povaze celého jednání, o které jde, s přihlédnutím k okolnostem, za kterých byl projev vůle učiněn, a se zřetelem k poctivému obchodnímu styku; v pochybnostech má se za to, že zúčastněné osoby chtěly, aby projev vůle byl platný.“* Ustanovení § 102 zákoníku mezinárodního obchodu obsahovalo normu velmi podobnou současnému ustanovení § 265 obchodního zákoníku. Stanovilo, že *„zřejmé zneužívání práv ze závazkových vztahů, jež v rozporu se zásadou poctivého obchodního styku se děje za účelem poškození druhé strany, nepožívá právní ochrany.“* Z textu uvedeného

ustanovení je však zřejmé, že pojetí uvedenému konceptu bylo o poznání užší nežli současné pojetí zásad poctivého obchodního styku v obchodním zákoníku, když se vztahuje toliko na šikanu. Ustanovení § 121 zákoníku mezinárodního obchodu stanovilo, že chybějící obsah smlouvy uzavírané podle smlouvy o smlouvy budoucí se určoval mimo jiné s přihlédnutím k zásadě poctivého obchodního styku. Pojmu zisku docilovaného obvykle v obchodním styku v zemi, kam mělo být zboží prodávajícím odesláno, bylo užíváno při kvantifikaci ušlého zisku v rámci náhrady škody podle ustanovení § 254 odst. 1 zákoníku mezinárodního obchodu;

- (ii) ustanovení § 20 zákona č. 109/1964 Sb., hospodářského zákoníku, stanovilo, že *„právní úkon je třeba vykládat v souladu se skutečnou vůlí jednajících organizací a v souladu s povahou jednání, o které jde. Přitom je třeba přihlédnout k okolnostem, za kterých byl projev učiněn, a k zásadám poctivého hospodářského styku.“* Zásady poctivého hospodářského styku byly morálním korektivem, kterého bylo nutno užít pro účely interpretace právních úkonů;
- (iii) zákon č. 121/1962 Sb., o hospodářské arbitráži ve znění zákona č. 106/1990 Sb., stanovil ve svém ustanovení § 30 odst. 1, že *„hospodářský spor projednává státní arbitr spolu se zástupci organizací, mezi nimiž vznikl, a řídí jednání tak, aby společně bylo dohodnuto řešení, které je v souladu s právními předpisy a zásadami poctivého obchodního styku“*;
- (iv) zákon č. 105/1990 Sb., o soukromém podnikání občanů, obsahoval pojem poctivého obchodního styku ve svém ustanovení § 11, který upravoval možnost zrušení registrace podnikatele v případě, kdy porušoval zásadu poctivého obchodního styku. Uvedené ustanovení bylo zrušeno zákonem č. 455/1991 Sb.

Z uvedeného vyplývá, že pojem poctivého obchodního styku má na našem území svou tradici. Nejblíže současnému vnímání, ač s některými výhradami, je pojetí zásad poctivého obchodního styku obsažené v ustanovení § 102 zákoníku

mezinárodního obchodu. Shodné znaky je možné vysledovat v samotném použití pojmu poctivého obchodního styku obsaženého v hypotéze citované právní normy a rovněž v sankci, kdy za předpokladu naplnění hypotézy nastoupilo odmítnutí právní ochrany výkonu práva. Rozdíl oproti současné právní úpravě spočíval v tom, že obligatorním prvkem naplnění hypotézy citovaného ustanovení byl šikanózní výkon práva, tedy zneužití práva za účelem poškození druhé strany. Pojem „zřejmé“ poškození pravděpodobně odpovídal flagrantnímu vybočení ze zásad poctivého obchodního styku, což by mohlo odpovídat dnešnímu pojetí zásad poctivého obchodního styku jako *ultima ratio*.

2.5. Zakotvení zásad poctivého obchodního styku v českém právním řádu

2.5.1. Zásady poctivého obchodního styku v obchodním zákoníku

Pojem zásad poctivého obchodního styku se výslovně objevuje na třech místech obchodního zákoníku. Je možno tvrdit, že se zákonodárce z velké míry při inkorporaci morálního korektivu zásad poctivého obchodního styku do platného obchodního zákoníku inspiroval v právní úpravě dnes již zrušeného zákoníku mezinárodního obchodu, kde se pojem zásad poctivého obchodního styku objevuje v obdobných kontextech, vyjma roviny interpretační (srov. kapitola 2.4.3).

Podle respektovaných autorů doktríny obchodního práva je zásada poctivého obchodního styku, vedle zásady rovného postavení stran, zásady smluvní volnosti, zásady ochrany menšinových společníků, zásady ochrany třetích osob a zásady zneužití menšiny a většiny hlasů, jednou ze zásad, na kterých spočívá obchodní zákoník.³⁸ Podle ustanovení § 1 odst. 1 upravuje obchodní zákoník postavení podnikatelů, obchodní závazkové vztahy, jakož i některé vztahy s podnikáním související, a zapracovává příslušné předpisy Evropských společenství. V ustanovení § 1 odst. 2 je obchodní zákoník označen za primární pramen obchodního práva, což odpovídá míře právního pozitivismu, která byla vlastní době, ve které byl tento kodex připravován. Pokud by nebylo možné příslušné vztahy řešit podle obchodního zákoníku, je třeba užít občanského zákoníku, což je odrazem principu jeho

³⁸ Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání. Praha, C. H. Beck, 2010, s. 5.

subsidiarity. Nelze-li věc řešit ani podle občanského zákoníku, je třeba užít obchodních zvyklostí, a pokud není ani těch, je třeba danou věc řešit podle zásad, na kterých spočívá obchodní zákoník. Z uvedeného vyplývá, že zásada poctivého obchodního styku není pouze morální korektiv výkonu práv či vodítkem pro nalézání či určování práv a povinností v některých případech, ale též zásadou, ze které je možno čerpat jakožto legálního pramenu práva. Pořadí jednotlivých pramenů obchodního práva je odrazem značné míry legálního pozitivismu. Na zásadu poctivého obchodního styku, či ekvitu, dochází s ohledem na shora uvedenou posloupnost až při nemožnosti danou věc řešit podle jiných pramenů obchodního práva. Tato posloupnost je však prolomena tam, kde obchodní zákoník výslovně na zásady poctivého obchodního styku odkazuje.

Zásada poctivého obchodního styku je předně měřítkem hodnocení společenské přijatelnosti výkonu práv a povinností v obchodněprávních vztazích, když podle ustanovení § 265 obchodního zákoníku „výkon práva, který je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, nepožívá právní ochrany“. Ustanovení § 292 odst. 1 obchodního zákoníku užívá pojmu zásad poctivého obchodního styku jako jedno z vodítek, kterého by mělo být použito při určení obsahu smlouvy v případě, kdy strana zavázaná ze smlouvy o smlouvě budoucí nesplní závazek předmětnou smlouvu uzavřít, nebo tam, kde má dojít k určení chybějícího obsahu smlouvy z důvodu nedohody smluvních stran o takovém obsahu. Ustanovení § 292 odst. 1 obchodního zákoníku stanoví, že se „obsah smlouvy určí podle účelu zřejmě sledovaného uzavřením budoucí smlouvy, přičemž se přihlédně k okolnostem, za nichž byla sjednána smlouva o uzavření budoucí smlouvy, jakož i k zásadě poctivého obchodního styku.“ Z uvedeného ustanovení vyplývá, že primárním vodítkem je účel, který strany sledovaly v době, kdy smlouvu uzavíraly, což odpovídá principu autonomie vůle, jež je dominantním principem českého soukromého práva. Přihlíží se však též k objektivním okolnostem daného případu, což je praktické, neboť strany, které stanou před soudem ve sporu o určení obsahu smlouvy, nebudou zřejmě ve shodě ohledně názoru na účel jejich konání. Na uvedený účel je třeba usuzovat s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem daného případu. Zásada poctivého obchodního styku do procesu určení obsahu smlouvy vnáší předpoklad, že účel, kterého strany chtěly uzavřením příslušné smlouvy dosáhnout, se nepřičí zásadám poctivého obchodního styku. Je otázkou, zdali výslovné zahrnutí zásad poctivého

obchodního styku mezi prameny určení vůle stran, ze kterých může soud čerpat, není nadbytečné, neboť stejný závěr by mohl být zřejmě dovozen z principů, na kterých stojí právní úprava obchodního zákoníku. Nepřihlédnutí k zásadám poctivého obchodního styku v případě aplikace ustanovení § 292 odst. 1 obchodního zákoníku by vedlo k absurdnímu závěru v případě, kdy by soud určil obsah smlouvy, který by byl v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku.

Pojem poctivého obchodního styku je relevantní též ve sféře náhrady škody. Podle ustanovení § 381 ObchZ může poškozená strana požadovat náhradu zisku dosahovaného zpravidla v poctivém obchodním styku za podmínek obdobných podmínkám porušené smlouvy. Strana, která ušlý zisk nárokuje, v daném případě nepožaduje a tudíž ani neprokazuje svůj předpokládaný zisk, ale zisk, který je za daných okolností obvykle dosahován v daném odvětví, místě a čase, za předpokladu dodržování zásad poctivého obchodního styku.

2.5.2. Zásady poctivého obchodního styku v zákonu o ochraně hospodářské soutěže

Pojem zásad poctivého obchodního styku není cizí ani soutěžnímu právu. Dle ustanovení § 3 odst. 2 zákona o ochraně hospodářské soutěže je zakázanou dohodou mezi soutěžiteli mimo jiné dohoda o junktimaci, jejímž cílem je vázání uzavření smlouvy na přijetí dalšího plnění, které věcně ani podle obchodních zvyklostí a zásad poctivého obchodního styku s předmětem smlouvy nesouvisí. Vzhledem k omezenému rozsahu této práce, se autor diplomové práce nebude pojmem poctivého obchodního styku ve vazbě na soutěžní právo podrobněji zabývat.

2.5.3. Pojem zásad poctivého obchodního styku v obchodním zákoníku

(a) Pojem zásad poctivého obchodního styku

V legislativě není pojem zásad poctivého obchodního styku definován. K jeho poznání je tudíž potřebné studovat judikaturu českých soudů, která pojmový obsah tohoto neurčitého termínu od počátku platnosti současného obchodního zákoníku dotváří. Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 27. ledna 2005, sp. zn. 29 Odo 427/2003 uzavřel, že „ustanovení § 265 obchodního zákoníku určuje, že výkon práva, který je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, nepožívá právní ochrany, předpokládá, že účastník obchodněprávního vztahu nesmí překročit

meze, které vyplývají ze zásad poctivého obchodního styku při prosazování svých zájmů, a tudíž nesmí zneužít práv, která mu podle zákona, resp. na základě zákona vznikla.“³⁹ Z prezentovaného pojetí by bylo zřejmě možné usuzovat na to, že na poctivý obchodní styk můžeme nazírat jako na soubor chování, o kterých je možné uzavřít, že jsou v souladu s etikou podnikatelského prostředí. Autor diplomové práce je toho názoru, že pojem poctivého obchodního styku by měl odpovídat v souladu s principem demokratického právního státu názoru většinové společnosti o tom, jak by se k sobě měli podnikatelé v rámci vzájemných obchodních vztahů chovat, tj. jaká by měla být očekávaná míra odborné péče, transparentnosti, vyrovnávání vzájemné informační asymetrie, aj. Shora předeslaná definice zásad poctivého styku však nám o ustanovení § 265 obchodního zákoníku neříká více nežli to, že výkon práv v oblasti obchodních vztahů musí být v souladu se zásadami poctivého obchodního styku, což uvedený pojem nikterak neosvětluje.

V judikatuře českých soudů je pojem zásad poctivého obchodního styku v některých případech vykládán po boku pojmu dobrých mravů, který je jeho občanskoprávním ekvivalentem. Ústavní soud České republiky ve svém usnesení sp. zn. II. ÚS 249/97 přednesl následující právní větu: „Dobré mravy jsou souhrnem etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Tento obecný horizont, který vývojem společnosti rozvíjí i svůj morální obsah v prostoru a času, musí být posuzován z hlediska konkrétního případu také právě v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků právního vztahu. Takovéto hodnocení přísluší výhradně obecným soudům, není ani v možnostech Ústavního soudu vnikat do oněch subtilních vztahů jednotlivců, pokud jejich jednání nesignalizuje porušení základních práv a svobod.“ Z uvedeného rozhodnutí Ústavního soudu české republiky vyplývá, že dobré mravy jsou podmnožinou pravidel etiky či morálky, které jsou zachovávány a uznávány demokratickou společností v oblasti občanského práva. Dobré mravy jsou odrazem společenských představ o tom, jak by se lidé k sobě měli v občanskoprávních vztazích chovat (prvek „uznání“) a rovněž odrazem reálného respektování těchto

³⁹ Srov. také rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21. ledna 2009, sp. zn. 29 Cdo 359/2007, usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 1. února 2005, sp. zn. 32 Odo 731/2004 a rozsudek ze dne 16. února 2005, sp. zn. 32 Odo 487/2004.

morálních představ v praxi (prvek „zachování“). Jak je již uvedeno v citovaném rozhodnutí, mají svůj etický rozměr rovněž některá ustanovení pozitivního práva, která některé komplexní vztahy mezi jednotlivci za účelem usnadnění jejich úpravy a následné předvídatelnosti dále rozvíjejí při současném zachování jejich hodnotového základu. Pokud jde o vztah shora citovaných závěrů a pojmu zásad poctivého obchodního styku, je důležité usnesení Ústavního soudu České republiky sp. zn. II. ÚS 684/05, ze kterého se podává, že shora uvedené závěry „*plně dopadají na zásady poctivého obchodního styku*“.

(b) K poznatelnosti konkrétních principů zásad poctivého obchodního styku či dobrých mravů

Ze shora uvedených právních vět by se mohlo zdát, že není možné konkrétní principy poctivého obchodního styku či dobrých mravů poznat, neboť soulad či nesoulad s těmito principy je třeba dle názoru Ústavního soudu České republiky posuzovat vždy s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu. Autor diplomové práce se však domnívá, že uvedený názor byl Ústavním soudem vysloven s akcentem na roli Ústavního soudu, která se omezuje na kontrolu ústavnosti, jež mu neumožňuje předmětné subtilní okolnosti bezprostředně zkoumat a ověřovat. Autor diplomové práce se dále domnívá, že je možné poznat některé konkrétní zásady poctivého obchodního styku či dobrých mravů, které by bylo možné pojmenovat a popsat bez ohledu na konkrétní okolnosti daného případu.

Dle názoru autora diplomové práce se může v oblasti poctivého obchodního styku jednat o následující zásady:

- (i) zásada slušného chování mezi podnikateli;
- (ii) zásada, že dohody se mají dodržovat⁴⁰, jež zahrnuje též zásadu, že neformálně dané slovo se má plnit;⁴¹
- (iii) zásada transparentnosti vzájemných vztahů⁴² a vyrovnávání informační asymetrie;⁴³

⁴⁰ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 12. října 2004, sp. zn. 32 Odo 45/2004.

⁴¹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. dubna 2011, sp. zn. 32 Cdo 617/2010.

⁴² Srov. rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 6. května 1999, sp. zn. 29 Co 152/99.

- (iv) zásada přiměřenosti, která mimo jiné předpokládá poskytnutí přiměřeného protiplnění;⁴⁴
- (v) zásada přiměřenosti sankce vzhledem k závažnosti porušení povinnosti.⁴⁵

Autor diplomové práce se taktéž domnívá, že některé z těchto zásad by mohly mít svůj ústavní rozměr vyplývající z principu demokratického právního státu či principu rovnosti. Neposkytnutí ochrany takovému principu by ze strany soudů či jiných státních orgánů by bylo porušením ústavního pořádku České republiky.

(c) *Zásady poctivého obchodního styku jako specifický derivát dobrých mravů*

Zásady poctivého obchodního styku jsou modifikací, derivátem, dobrých mravů pro specifické vztahy, které se řídí obchodním zákoníkem. Jsou odrazem zvláštní etiky podnikatelského prostředí, které se vyznačuje vyšším stupněm profesionality a intenzity individualismu či vůle po individuálním zisku a nižší mírou solidarity. Ve svém rozsudku ze dne 20. ledna 2009, sp. zn. 29 Cdo 359/2007, Nejvyšší soud České republiky některé aspekty zásad poctivého obchodního styku popsal následovně „*Ustanovení § 265 obch. zák. tak je třeba vnímat jako příkaz soudci, aby rozhodoval v souladu s ekvitou (haec aequitas suggerit - viz - mutatis mutandis - závěry Ústavního soudu vyslovené v nálezu ze dne 6. září 2005, sp. zn. I. ÚS 643/2004), přičemž, oproti dobrým mravům, dovolují zásady poctivého obchodního styku vzít v úvahu zvláštnosti profesionálních vztahů podnikatelského prostředí a jeho specifické etiky. Vzhledem k převažující profesionalitě těchto vztahů lze dokonce - v obecné poloze - konstatovat, že citlivost k aspektům sociální spravedlnosti je v režimu obchodního práva o něco slabší, což může vést k tomu, že za poctivé v rovině obchodně právní lze - podle okolností - považovat ještě i postupy, které by se ve sféře obecného práva občanského mohly jevit již jako nemravné (viz např. obchodním zákoníkem v § 267 odst. 2 vyloučená možnost namítat v obchodně právních vztazích tíseň a nápadně nevýhodné podmínky).*“

⁴³ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu uveřejněné ve sbírce Vážný pod publikačním číslem 747/25.

⁴⁴ Srov. usnesení velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13. ledna 2010, sp. zn. 31 Cdo 4356/2008.

⁴⁵ Srov. nálezu Ústavního soudu České republiky ze dne 1. července 2010, sp. zn. I. ÚS 728/10.

Zásady poctivého obchodního styku jsou normativním systémem, který reflektuje zvláštnosti podnikatelského prostředí a jejich pojetí se bude měnit spolu se společenským vnímáním specifické podnikatelské etiky. Specifičnost podnikatelského prostředí spočívá v tom, že cílem podnikatelské aktivity je především dosažení zisku. Podle ustanovení § 2 odst. 1 obchodního zákoníku je podnikáním „*soustavná činnost prováděná samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku.*“ Z pojmu soustavnosti vyplývá, že úsilí o dosažení zisku je zde intenzivní a vnímané v dlouhodobém horizontu, nikoliv pouze nahodilé. Uvedená definice je odrazem individualismu podnikání, jež je vykonáváno vlastním jménem, na vlastní odpovědnost a za účelem dosažení vlastního zisku. Pojetí poctivého obchodního styku však není závislé pouze na vývoj specifické morálky a etiky v podnikatelské sféře, nýbrž je ovlivněno pojetím dobrých mravů jako obecného normativního systému, který je pro oblast obchodní hodnotovým systémem výchozím, který je dle judikatury českých soudů použitelný též pro obchodní vztahy.

(d) Zásady poctivého obchodního styku a dobré mravy jako vyvíjející se normativní systémy

Dobré mravy a ani zásady poctivého obchodního styku však netvoří zcela neměnný systém názorů na etiku v občanskoprávních, či obchodněprávních vztazích. Tyto od práva odlišné normativní systémy podléhají změnám v závislosti na kulturním a společenském vývoji. To ostatně vyplývá též z pojetí dobrých mravů, které přednesl Nejvyšší soud České republiky v rozhodnutí ze dne 10. dubna 2001, sp. zn. 29 Cdo 1583/2000, ve kterém Nejvyšší soud České republiky uzavřel: „*v rozporu s dobrými mravy je právní úkon, který neodpovídá mravním zásadám, popřípadě kulturním a společenským normám, které jsou obecně přijímány v určité společnosti a vytváří tak obecné mínění o tom, co je společností akceptovatelné a pokládáno za poctivé a slušné jednání. K rozporu s dobrými mravy proto dochází tehdy, jestliže se obsah právního úkonu ocitne v rozporu s uvedeným obecně uznávaným míněním, které ve vzájemných vztazích je pak kritériem určujícím, jaký obsah jejich jednání je z tohoto hlediska přijatelný. Dobré mravy netvoří uzavřený a petrifikovaný normativní systém, jsou spíše měřítkem etického hodnocení konkrétních situací a jejich souladu s obecně uznávanými pravidly slušnosti a poctivého jednání. Rozpor právního úkonu s dobrými mravy je proto třeba posuzovat*

v každém případě individuálně, s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem jednání účastníků v příslušném období a k jejich tehdejšímu postavení.“

(e) *Rozpor se zásadami poctivého obchodního styku jako zneužití práva*

V uvedeném rozsudku ze dne 27. ledna 2005, sp. zn. 29 Odo 427/2003, Nejvyšší soud České republiky předkládá názor v tom smyslu, že rozpor se zásadami poctivého obchodního styku implikuje zneužití práva, tj. že jednání v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku je vždy zneužitím práva. Z uvedeného rozhodnutí by se na první pohled mohlo zdát, že se vždy musí jednat o úmyslné zneužití práva – šikanu. V důsledku takové implikace by však dle názoru autora diplomové práce mohlo dojít k nepřipustné redukci pojmu zásad poctivého obchodního na úroveň před rokem 1989. Z uvedeného důvodu je dle názoru autora diplomové práce třeba chápat uvedený názor Nejvyššího soudu v tom smyslu, že porušení zásad poctivého obchodního styku implikuje zneužití práva v širším pojetí, tj. bez ohledu na subjektivní stránku zneužívajícího výkonu práva. Podobně, avšak dle názoru autora diplomové práce bez závěru, že porušení zásad poctivého obchodního styku přímo implikuje zneužití práva, se vyslovuje Nejvyšší soud České republiky ve svém rozsudku týkajícím se sjednaným úrokům z prodlení ze dne 13. února 2003, sp. zn. 32 Odo 400/2003.⁴⁶ Podrobněji se k otázce vztahu šikany a jednání odporujícího dobrým mravům vyslovil Nejvyšší soud České republiky ve svém rozsudku ze dne 29. března 2001, sp. zn. 25 Cdo 2895/99, ze kterého se podává: „*Postup soudu podle § 3 odst. 1 obč. zák. má proto místo jen ve výjimečných situacích, kdy k výkonu práva založeného zákonem dochází z jiných důvodů, než je dosažení hospodářských cílů či uspokojení jiných potřeb, kdy hlavní nebo alespoň převažující motivací je úmysl poškodit či znevýhodnit povinnou osobu (tzv. šikanózní výkon práva), případně kdy je zřejmé, že výkon práva vede k nepřijatelným důsledkům projevujícím se jak ve vztahu mezi účastníky, tak na postavení některého z nich navenek.*“ Výkon práva v rozporu s dobrými mravy tedy nezahrnuje pouze šikanu. Dle

⁴⁶ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13. února 2003, sp. zn. 32 Odo 400/2003: „*Ustanovení § 265 obch. zák. znamená, že účastník obchodněprávního vztahu nesmí překročit meze, které vyplývají ze zásad poctivého obchodního styku při prosazování svých zájmů, nesmí zneužít práva, která mu podle zákona, resp. na základě zákona vznikla. Ujednání, ze kterého mu vzešla práva, jejichž uplatnění by bylo v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, není neplatné, ale tato práva nejsou vymahatelná - soud v takovém případě uplatněný nárok nepřizná.*“

názoru autora diplomové práce je třeba tento závěr vztáhnout rovněž na jednání, která jsou v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku.

2.5.4. Vztah pojmů zásad poctivého obchodního styku a dobrých mravů

(a) Pojem dobrých mravů v občanském zákoníku

Pojem dobrých mravů se objevuje v občanském zákoníku na několika místech. Ustanovení § 3 odst. občanského zákoníku stanoví, že „výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.“ Pakliže by se výkon práv ocitl v rozporu s dobrými mravy, nepožíval by právní ochrany. Soud, případně arbitr, by musel poskytnutí ochrany takovému výkonu práva odmítnout. Speciálně pro právní úkony ustanovení § 39 občanského zákoníku stanoví, že „neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičí dobrým mravům.“ Rozpor právního úkonu s dobrými mravy je dle tohoto ustanovení sankcionován absolutní neplatností právního úkonu, který se přičí dobrým mravům. Jak bude analyzováno dále, aplikace toto ustanovení není dle judikatury Nejvyššího soudu České republiky vyloučena ani pro oblast obchodní ustanovením § 265 obchodního zákoníku. Podle ustanovení § 424 občanského zákoníku „za škodu odpovídá i ten, kdo ji způsobil úmyslným jednáním proti dobrým mravům.“ Pojmu dobrých mravů je dále užito v rámci právní úpravy vydědění potomka, jestliže v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech (§ 469a odst. 1 občanského zákoníku), schvalování dohody o úhradě dluhů předluženého dědictví přenecháním dědictví soudem, schvalování dohody o vypořádání dědiců (§ 482 občanského zákoníku), určení doby plnění dluhu soudem, je-li tato ponechána na vůli dlužníka (§ 564 občanského zákoníku), aj.

(b) Podobnost pojetí dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku

Stejně jako pojem zásad poctivého obchodního styku není samotný pojem dobrých mravů v zákoně definován. Ve svém usnesení ze dne 23. dubna 2008, sp. zn. 32 Cdo 1164/2007 Nejvyšší soud České republiky zrekapituloval dosavadní přístup k pojmu dobrých mravů v judikatuře Nejvyššího soudu i Ústavního soudu

České republiky v tom smyslu, že „již v rozsudcích ze dne 10. 4. 2001, sp. zn. 29 Cdo 1583/2000, ze dne 15. 11. 2005, sp. zn. 32 Odo 1022/2004 nebo ze dne 23. 10. 2006, sp. zn. 33 Odo 1385/2004, se zabýval otázkou souladu smluvního ujednání s dobrými mravy, za které se podle ustálené judikatury považuje souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 6. 1997, sp. zn. 3 Cdon 69/96, uveřejněný v časopise Soudní judikatura č. 8, ročník 1997, pod č. 62, dále též rozsudky Nejvyššího soudu, uveřejněné pod č. 16/1998 a 5/2001 Sbírkou soudní rozhodnutí a stanovisek), což je konformní se závěrem Ústavního soudu České republiky v jeho nálezu ze dne 26. 2. 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97, uveřejněného pod č. 14/1998 Sbírkou nálezů a usnesení Ústavního soudu, který za dobré mravy považuje souhrn etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti.“

Normativní systém dobrých mravů je tedy souhrnem společenských a mravních norem, jež se vyznačují následujícími znaky:

- (i) *vykazují určitou míru stability* – jedná se tedy o základní zásady fungování lidské společnosti, esenciální pravidla hry, které usnadňují a podporují lidské soužití;
- (ii) *vystihují podstatné historické tendence* – tj. společenský vývoj směrem k demokratismu, rovnosti, ale též individualismu korigovanému též prvky solidarity;
- (iii) *jsou sdíleny rozhodující částí společnosti* – převážné části společnosti tyto zásady usnadňují ve vzájemných vztazích mezi jednotlivci život a proto jsou sdíleny a hodnoceny jako žádoucí; uvedené usnadnění se však nesmí dít na úkor menšin (to by bylo v rozporu s principy demokratického právního státu a tudíž i porušení ústavního pořádku České republiky); a
- (iv) *jedná se o normy základní* – jedná se o normy základní, vystihující podstatu lidského života a problém koexistence a rovněž neustálé

konkurence mezi jednotlivci, které jsou v praktické rovině hodnotovými zdroji právní regulace (na poli pozitivního práva) a rovněž hodnotovými zdroji korekce či vyvažování konkrétních formálně logických závěrů pozitivního práva s jeho základními hodnotami.

V základních rysech jsou pojmy poctivého i obchodního styku a dobrých mravů totožné (srov. již citované usnesení Ústavního soudu České republiky sp. zn. II ÚS 684/05). Relevantní otázkou tedy je, do jaké míry se pojmy zásad poctivého obchodního styku a dobrých mravů obsahově překrývají.

(c) Významový překryv pojmu dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku

Aby mohly být analyzovány vzájemné vztahy mezi instituty § 3 odst. 1 občanského zákoníku, 39 občanského zákoníku a § 265 obchodního zákoníku, je třeba vymezit vztah pojmů dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku. Z judikatury vyplývá, že výkon práva může být v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku a zároveň též v rozporu s dobrými mravy. Tento závěr vyplývá například z rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 12 Cmo 95/2005, týkajícího se uplatnění práva na smluvní pokutu, ze kterého se podává, že by nebylo v „rozporu s dobrými mravy, když by bylo vymáháno její (pozn. autora: myšleno smluvní pokuty) zaplacení vůči dlužníku, který se ocitl v prodlení se splněním velmi důležité povinnosti. Na druhé straně by ale byl dán důvod pro nepřiznání ochrany práva (ať již dle § 3 odst. 1 ObčZ nebo v obchodních vztazích podle § 265 ObchZ) na smluvní pokutu např. ve výši 200 000 Kč v případě, že by se dlužník ocitl v jednodenním prodlení se zaplacením částky 500 Kč apod“. Uvedený závěr o významovém překryvu pojmů zásad poctivého obchodního styku a dobrých mravů je rovněž možno dovodit z judikatury Nejvyššího soudu České republiky. Jedná se například o rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. dubna 2009, sp. zn. 29 Cdo 4139/2008, ze kterého se podává: „je nesprávné, je-li jednání, které je "v rozporu s poctivým obchodním stykem“ a jednání, které "se přičítá dobrým mravům“, pojímáno jako vztah příčiny (jednání je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku) a následku (a tudíž se takové jednání přičítá dobrým mravům). Kdyby měl být vztah obou ustanovení chápán tímto způsobem, pak by ustanovení § 265 obch. zák. nebylo samostatně

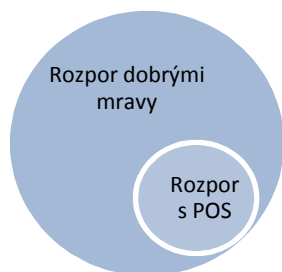
aplikovatelné. Jinak řečeno, z toho, že určité jednání je ve smyslu ustanovení § 265 obch. zák. v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, bez dalšího neplyne, že jde o jednání (právní úkon) neplatné, neboť se v intencích § 39 obč. zák. přičí dobrým mravům.“ Na existenci překryvu pojmů zásad poctivého obchodního styku je rovněž možné usuzovat z obdobných hodnotových základů obou kodexů.

Nabízí se tedy tři možné varianty překryvu pojmů zásad poctivého obchodního styku a dobrých mravů. Zaprvé by mohla množina zásad poctivého obchodního styku odpovídat množině dobrých mravů. K tomuto řešení se však autor diplomové práce nepřiklání, neboť by pojem zásad poctivého obchodního styku ztratil svou pozici nositele etických zásad, které jsou charakteristické pro obchodní vztahy. Tento názor taktéž odporuje rozhodovací praxi českých soudů, jak je analyzována dále. V některých rozhodnutích rovněž zaznívá názor, že porušení zásad poctivého obchodního styku implikuje porušení dobrých mravů. Jedná se například o rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21. srpna 2000, ze kterého se podává: *„Výkon práv a povinností nesmí být objektivně v rozporu s dobrými mravy; není rozhodující, zda si jednající tento rozpor uvědomoval. Proto pokud dva ze tří společníků veřejné obchodní společnosti bez souhlasu třetího účastníka prodají nemovitost, která je ve vlastnictví této společnosti, jiné společnosti, jejímiž společníky jsou, a to za cenu podstatně nižší, než za jakou by jí bylo možno v daném čase a místě prodat, a tak objektivně zmenší majetek společnosti, jakož i podíl třetího společníka na likvidačním zůstatku, jde o jednání, které je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku (§ 295 obchodního zákoníku), a tudíž i odporuje dobrým mravům a kupní smlouva je proto neplatná podle § 39 ObčZ.*“ Pokud by tedy platilo, jak se podává ze shora citovaného rozhodnutí, že porušení zásad poctivého obchodního styku implikuje porušení dobrých mravů, potom by množina jednání v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku byla podmnožinou jednání v rozporu s dobrými mravy (za předpokladu, že obě množiny nejsou totožné, což bylo vyvráceno výše). Potom by množina jednání v souladu se zásadami poctivého obchodního styku byla širší, nežli množina jednání v souladu s dobrými mravy, která by byla její podmnožinou, což by dopovídalo větší benevolenci zásad poctivého obchodního styku v některých otázkách vyplývajících z některých specifíků podnikatelského prostředí, jak naznačeno na diagramu níže.

Tento přístup však odmítl Nejvyšší soud České republiky ve svém rozsudku ze dne 1. července 2008, sp. zn. 29 Odo 1027/2006, kde uzavřel: „*Je nicméně nesprávné, je-li jednání, které je „v rozporu s poctivým obchodním stykem“, a jednání, které „se přičí dobrým mravům“, pojímáno jako vztah příčiny (jednání je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku) a následku (a tudíž se takové jednání přičí dobrým mravům). Kdyby měl být vztah obou ustanovení chápán tímto způsobem, pak by ustanovení § 265 obch. zák. nebylo samostatně aplikovatelné, což odporuje jeho ustálenému výkladu i tomu, jak tento institut interpretuje právní teorie. Jinak řečeno, z toho, že určité jednání je ve smyslu ustanovení § 265 obch. zák. v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, bez dalšího neplyne, že jde o jednání (právní úkon) neplatné, neboť se v intencích § 39 obč. zák. přičí dobrým mravům.“*

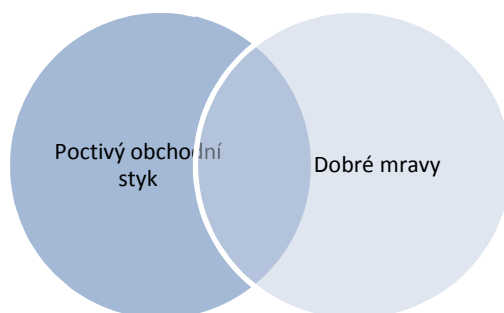
Obrázek 1 - Soulad s dobrými mravy implikující soulad se zásadami poctivého obchodního styku (zdroj: autor diplomové práce)

Obrázek 2- Rozpor se zásadami poctivého obchodního styku implikující rozpor s dobrými mravy (zdroj: autor diplomové práce)

Poslední a jedinou možností, která se logicky nabízí, je tedy částečných překryv množin jednání, které mohou být v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku či dobrými mravy. Z pravidel formální logiky tedy vyplývá, že množiny zásad poctivého obchodního styku a dobrých mravů se částečně překrývají. Tento závěr je ostatně podpořen rozsudkem Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. ledna 2009, sp. zn. 29 Cdo 359/2007, ze kterého se podává: „*Ustanovení § 265 obch. zák. tak je třeba vnímat jako příkaz soudci, aby rozhodoval v souladu s ekvitou (haec aequitas suggerit - viz. - mutatis mutandis - závěry Ústavního soudu vyslovené v*

nálezu ze dne 6. září 2005, sp. zn. I. ÚS 643/2004), přičemž, *oproti dobrým mravům, dovolují zásady poctivého obchodního styku vzít v úvahu zvláštnosti profesionálních vztahů podnikatelského prostředí a jeho specifické etiky. Vzhledem k převažující profesionalitě těchto vztahů lze dokonce - v obecné poloze - konstatovat, že citlivost k aspektům sociální spravedlnosti je v režimu obchodního práva o něco slabší, což může vést k tomu, že za poctivé v rovině obchodně právní lze - podle okolností - považovat ještě i postupy, které by se ve sféře obecného práva občanského mohly jevit již jako nemravné (viz např. obchodním zákoníkem v § 267 odst. 2 vyloučená možnost namítat v obchodně právních vztazích tíseň a nápadně nevýhodné podmínky). Ostatně i v rozhodnutí ze dne 1. července 2008, sp. zn. 29 Odo 1027/2006, Nejvyšší soud připustil, že normativní systémy poctivého obchodního styku a dobrých mravů se obsahově nekryjí.*“ Je tedy možné uzavřít, že dochází k částečnému překryvu pojmů zásad poctivého obchodního styku a dobrých mravů, jak naznačeno na nákrese uvedeném níže.

Obrázek 3 - Významový překryv pojmů poctivého obchodního styku a dobrých mravů (zdroj: autor diplomové práce)

(d) *Intenzita překryvu pojmů poctivého obchodního styku a dobrých mravů*

Existuje-li významový překryv mezi pojmy poctivého obchodního styku a dobrých mravů, nabízí se otázka, jak je tento překryv intenzivní. Pokud označíme písmenem A množinu chování, kterou charakterizuje soulad se zásadami poctivého obchodního styku a zároveň rozpor s dobrými mravy, písmenem B množinu znázorňující soulad s dobrými mravy a zároveň rozpor se zásadami poctivého obchodního styku a označením AB množinu znázorňující soulad s dobrými mravy i se

zásadami poctivého obchodního styku, je otázkou, jak bude široký společný základ obou konceptů, jež znázorňuje množina AB. Odpověď na uvedenou otázku, bude mít dle názoru autora diplomové práce praktické dopady v rovině právních následků, které může porušení těchto normativních systému způsobit.

Množina AB, jež determinuje soulad s oběma normativními systémy, tudíž i pravidla, které jsou pro oba systémy shodné, dochází autor diplomové práce k závěru, že tato množina bude oproti oběma ostatním množinám více robustní, neboť se bude jednat o základní zásady slušnosti a etiky, které charakterizují systémy občanského a obchodního práva, které jsou si, pokud jde o jejich hodnotové základy, velmi blízké.

Společný základ a tudíž množinu překryvu AB budou tvořit zejména následující zásady:

- (i) zásada slušného chování mezi jednotlivci;
- (ii) zásada, že dohody se mají dodržovat;
- (iii) zásada transparentnosti;
- (iv) zásada vyrovnání informační asymetrie;
- (v) zásada přiměřenosti protiplnění;
- (vi) zásada přiměřenosti sankce.

Množina A bude například zahrnovat situace, kdy by dané chování bylo z hlediska aplikace ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku či § 39 občanského zákoníku již nemravné (například neuctivé chování vůči rodičům či jiné neslušné chování narušující rodinné soužití) nicméně v kontextu zásad poctivého obchodního styku může být zcela v pořádku. To může například nastat v případě, kdy členové rodiny vstupují do obchodních vztahů, které jsou vedeny zásadou profesionality, přičemž jejich rodinné vztahy jsou v této oblasti spíše v pozadí společenských zájmů. Jako příklad je možno uvést závěry uvedené v nálezu Ústavního soudu České republiky ze dne 6. září 2005, ve kterém Ústavní soud došel k závěru, že „by bylo nadměru žádoucí, aby právě v tomto konkrétním případě [pozn. autora: uplatnění námítky promlčení syna vůči matce], kdy jde o posuzování projevu vůle a obsahu závazkového vztahu mezi matkou a synem, bylo přihlédnuto k tomu, že výkon práva

nemůže být v rozporu s dobrými mravy, tak jak stanoví § 3 obč. zákoníku. Právní stát nemůže fungovat bez předpokladu obecně vyžadované míry poctivého jednání mezi lidmi. Rodina a vztahy mezi rodiči a dětmi jsou prostředím, kde se dobré mravy, jako poctivost, čestnost, vzájemná úcta a zejména úcta k rodičům, musí nejen předpokládat, ale hlavně formovat a důsledně vyžadovat. Ústavní soud je přesvědčen, že právě v rodině, jako základu společnosti, se musí dobré mravy kultivovat a orgány veřejné moci, soudy zvláště, k tomu musí svými rozhodnutími přispívat. Autor diplomové práce je toho názoru, že v obchodních vztazích, které se vyznačují profesionalitou účastníků konkrétního právního vztahu, by zřejmě nebyla podstatná skutečnost, že účastníci daného právního vztahu jsou v rodinném poměru.

Na druhou stranu mohou nastat situace, které by optikou zásad poctivého obchodního styku byly nepřijatelné, ale v rámci normativního systému dobrých mravů obhajitelné. Bude to zejména tam, kdy se očekává určitá míra profesionality či odborné péče. V některých ohledech mohou být zásady poctivého obchodního styku přísnější. V některých ohledech mohou být zásady poctivého obchodního styku více benevolentní, neboť dle judikatury Nejvyššího soudu České republiky se obchodní vztahy vyznačují nižším stupněm citlivosti k aspektům sociální spravedlnosti.⁴⁷

(e) Role soudce při výkladu pojmů zásad poctivého obchodního styku a dobrých mravů

Ustanovení § 265 obchodního zákoníku, obdobně jako ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku či ustanovení § 39 občanského zákoníku, patří mezi právní normy s relativně neurčitou, resp. abstraktní, právní hypotézou. Hypotéza je část právní normy stanovující podmínky aplikace příslušné právní normy. Abstraktnost hypotéz uvedených norem pramení z toho, že jsou založeny na pojmech „poctivý obchodní styk“, resp. „dobré mravy“, přičemž obsah těchto pojmů není v předmětných ustanoveních nijak definován. Míra abstraktnosti těchto pojmů přináší větší množství variability případů, na něž se norma může vztahovat. Rovněž představuje větší šíři prostoru pro soudcovské uvážení, kterým soudy při nalézání práva v konkrétních případech disponují. Pro soudce je to však komfort pouze zdánlivý, neboť zmíněná abstraktní povaha hypotézy norem poctivého obchodního styku a dobrých mravů staví

⁴⁷ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. ledna 2009, sp. zn. 29 Cdo 359/2007.

soudce před složitý případ analýzy normativních systémů od pozitivního práva odlišných.

Shora prezentovaný charakter pojmů poctivého obchodního styku a dobrých mravů berou soudy ve svých rozhodnutích v potaz. Analýza problému abstraktnosti pojmu dobrých mravů je obsažena například v rozsudku Nejvyššího soudu České republiky ze dne 12. července 2003, sp. zn. 21 Cdo 633/2002. Nejvyšší soud v tomto rozsudku podává, že příslušný soud je oprávněn s přihlédnutím k okolnostem jednotlivého případu a dle svého uvážení vymezit jednotlivé komponenty příslušné právní hypotézy ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku, tedy včetně těch složek, které determinují, zdali je předmětný výkon práva v souladu či v rozporu s dobrými mravy. Domnívám se, že uvedený závěr prezentovaný v judikatuře Nejvyššího soudu České republiky ve vztahu k technice aplikace dobrých mravů je možno obdobně vztáhnout též na techniku aplikace pojmu poctivého obchodního styku. V obou případech je dělícím bodem oprávněného či neoprávněného výkonu práva relativně neurčitý právní pojem, který v každém konkrétním případě vyžaduje značně širokou míru uplatnění soudcovského uvážení a řádně odůvodněnou specifikaci pojmového obsahu zásad poctivého obchodního styku, resp. dobrých mravů, a to vždy na základě důkladných skutkových zjištění.

2.5.5. Následky porušení zásad poctivého obchodního styku

(a) *Formy výkonu práva v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku*

Podle ustanovení § 265 obchodního zákoníku nepožívá právní ochrany výkon práva, který je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku. Je tedy třeba nejprve analyzovat, jaké chování je výkonem práva. Výkon subjektivního občanského práva lze uskutečnit v následujících formách:

- (i) konáním, kdy oprávněný subjekt něco druhému subjektu dá (*dare*) či pro něj něco vykoná (*facere*);
- (ii) nečinností (*non facere*) oprávněného subjektu, kdy oprávněný subjekt strpí činnost jiného, popř. se zdrží činnosti, kterou by mohl jinak po právu vykonávat.

Výkon práva může mít formu buď právního úkonu, nebo chování, které není právním úkonem. Je otázkou, zdali se uvedené ustanovení vztahuje též na plnění právní povinnosti. Autor diplomové práce se domnívá, že se ustanovení § 265 obchodního zákoníku vztahuje též na plnění právní povinností (*ex lege* nebo *ex contractu*).⁴⁸

(b) *Následky výkonu práva v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku*

Následkem výkonu práva v rozporu se zásadami poctivého obchodního je odepření ochrany uplatněnému právu ze strany soudu. Soud je povinen zkoumat soulad výkonu práva se zásadami poctivého obchodního styku s ohledem na tvrzené okolnosti případu z úřední povinnosti. Pakliže soud zjistí, že předmětný výkon práva je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, ochranu takovému právu odepře. Není tedy třeba, aby strana, jíž odepření výkonu práva může svědčit, rozpor se zásadami poctivého obchodního styku před soudem uplatnila. Odepření výkonu práva si však bude žádat detailní vylíčení skutkových okolností daného případu. Rozhodnutí soudu o rozporu se zásadami poctivého obchodního styku je třeba zvlášť pečlivě odůvodnit, jinak by mohlo být zrušeno pro nepřezkoumatelnost.

Pokud platí, že dobré mravy jsou aplikovatelné v obchodním styku⁴⁹, a zároveň se korektivy zásad poctivého obchodního styku částečně kryjí, pak *eo ipso* rovněž musí platit, že v části tohoto překryvu budou právní úkony, které jsou v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, neplatné pro rozpor s § 39 OZ. Právní úkon, který je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku může být v některých případech neplatný, nikoliv pouze nevymahatelný. Tento efekt však nenastoupí v důsledku aplikace ustanovení § 265 obchodního zákoníku, nýbrž v důsledku aplikace ustanovení § 39 občanského zákoníku.

⁴⁸ Aplikace ustanovení § 265 obchodního zákoníku by mohla například přicházet v úvahu tam, kdy si dlužník pro plnění povinnosti záměrně vybere ten nejméně vhodný okamžik (například prodávající přistoupí k dodání zboží do závodu kupujícího den poté, co areál

⁴⁹ srov. usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 22. února 2001, sp. zn. 23 Cdo 4286/2009, rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. srpna 2009, sp. zn. 32 Cdo 2185/2008, rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 1. července 2008, sp. zn. 29 Odo 1027/2006, usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 22. února 2011, sp. zn. 23 Cdo 4286/2009, rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23. dubna 2007, sp. zn. 32 Odo 235/2006.

Je rovněž otázkou, zdali výkon práva v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku může vést ke vzniku jiného práva nežli práva na odepření právní ochrany. Nejvyšší soud České republiky se k této otázce vyjádřil ve svém rozsudku ze dne 29. března 2007, sp. zn. 32 Odo 1319/2005, ze kterého se podává, že *„porušení povinnosti, resp. vznik škody nelze v daném případě rovněž dovozovat na základě jednání v rozporu s dobrými mravy, či jednání v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku ve smyslu § 265 obch. zák. Rozpor s dobrými mravy zakládá neplatnost právního úkonu ve smyslu § 39 obč. zák. a jednání v rozporu s poctivým obchodním stykem stíhá povinnost soudu takovému jednání odepřít ochranu, nelze proto z takového jednání v tomto případě dovozovat protiprávní úkon ve smyslu § 420 obč. zák. Rovněž výše uvedené jednání nenaplnňuje znaky ustanovení § 415 obč. zák.“* K podobnému závěru došel Nejvyšší soud České republiky již ve svém dřívějším usnesení ze dne 31. ledna 2005, sp. zn. 32 Odo 144/2004, ve kterém uzavřel: *„Chování žalované lze sice hodnotit jako rozporné se zásadami poctivého obchodního styku, nicméně z toho nelze dovodit právo žalobkyně na náhradu škody, neboť ustanovení § 265 ObchZ připouští pouze odepření práva a nikoli jeho založení.“*

S paušálním závěrem, že jednání v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku nemůže založit právo na náhradu škody, však autor diplomové práce nesouhlasí. Pokud je za určitých okolností aplikovatelný v obchodních vztazích korektiv dobrých mravů (§ 39 občanského zákoníku), mělo by být aplikovatelné též ustanovení § 424 občanského zákoníku, podle kterého *„za škodu odpovídá i ten, kdo ji způsobil úmyslným jednáním proti dobrým mravům“*. V první řadě bude možno pod uvedené ustanovení subsumovat šikanózní výkon práva. Mohou sem spadat rovněž jednání vykazující znaky zákeřnosti, msty, bezohlednosti či nepřiměřené ziskuchtivosti.⁵⁰

K naplnění hypotézy citovaného ustanovení bude třeba splnění následujících podmínek:

- (i) jednání proti dobrým mravům;
- (ii) škoda;

⁵⁰ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1236

- (iii) kauzální nexus mezi úmyslným jednáním proti dobrým mravům a škodou;
- (iv) zavinění v podobě úmyslu (*dolus directus*, případně *dolus eventualis*).

Autor diplomové práce se domnívá, že jednání v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku založit právo na náhradu škody za určitých okolností založit může. Prvek protiprávnosti by však měl zahrnovat rozpor s dobrými mravy a zároveň rozpor se zásadami poctivého obchodního styku.

(c) *Zásady poctivého obchodního styku jako výkladové pravidlo?*

V některých případech rovněž zaznívají názory, že zásady poctivého obchodního styku jsou zároveň prostředkem pro výklad pozitivního práva či instrumentem, kterého je možno použít pro účely kreativního dotváření práva. Proti tomuto názoru se však Nejvyšší soud České republiky vymezil ve svém rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15. prosince 2011, sp. zn. 32 Cdo 3911/2010, a to následovně: „*Soud ve smyslu § 265 obch. zák. odepře výkon práva, jestliže by došlo k zneužití práva. Výkon práva, který je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, nepožívá právní ochrany (§ 265 obch. zák.). Nutno však zdůraznit, že ustanovení § 265 obch. zák. neurčuje zásady poctivého obchodního styku jako nástroj pro výklad objektivního práva (právních norem) nebo dokonce pro tvorbu práva, nýbrž jako korektiv umožňující soudu poměřovat soulad výkonu subjektivního práva (oprávnění) s obecně respektovanými pravidly chování mezi podnikateli při jejich podnikatelské činnosti.*“ V citovaném rozhodnutí se Nejvyšší soud České republiky přiklání spíše k restriktivnímu pojetí ustanovení § 265 obchodního zákoníku, které dopovídá roli zásad poctivého obchodního styku jako korektivu sloužícího odstranění tvrdosti pozitivního práva, které často slouží jako nástroj boje mezi podnikateli spíše nežli prostředek nalézání spravedlnosti a rovnováhy vzájemných vztahů. Je však nutno poznamenat, že v judikatuře Nejvyššího soudu České republiky se ve vztahu k interpretační funkci dobrých mravů objevuje závěr opačný, a to například v rozsudku Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. listopadu 2003, sp. zn. 30 Cdo 664/2002 ze kterého se podává: „*dobré mravy jsou měřítkem hodnocení konkrétních situací, odpovídajícím obecně uznávaným pravidlům slušnosti v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti; uvažováno z hlediska ust.*

§ 3 odst. 1 obč. zák. mají převážně funkci interpretační.“ S ohledem na skutečnost, že je vyžadováno, aby soud ex offio přezkoumával soulad smluvních ujednání s dobrými mravy či zásadami poctivého obchodního styku, považuje autor diplomové práce za logické, aby jednotlivá smluvní ujednání byla interpretována s přihlédnutím k zásadám poctivého obchodního styku či dobrým mravům, a to zejména tam, kdy se nabízí výklad dvojí (výklad rozporný s uvedenými zásadami a výklad souladný s uvedenými zásadami), neboť soudy musí v souladu s judikaturou Ústavního soudu České republiky preferovat výklad, který umožňuje posuzované smluvní ujednání považovat za platné.

(d) *K aplikovatelnosti dobrých mravů v obchodním styku*

Nejvyšší soud České republiky se spolu s respektovanými autory právní nauky⁵¹ shoduje v názoru, že korektiv dobrých mravů může být aplikován v obchodním styku. Nejvyšší soud České republiky ve svém rozsudku ze dne 16. května 2012 došel k závěru, že „podle ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. (jež vzhledem k § 1 odst. 2 věty druhé obč. zák. platí též pro obchodní závazkové vztahy, bez zřetele na § 265 obch. zák.) výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy“, přičemž ustanovení § 1 odst. 2 věty druhé obchodního zákoníku stanoví, že pokud nelze některé otázky řešit podle ustanovení obchodního zákoníku, řeší se podle předpisů práva občanského. K obdobným závěrům, avšak bez uvedení důvodů pro takový závěr dochází Nejvyšší soud České republiky v několika svých rozhodnutích.⁵²

Havel ve prospěch aplikovatelnosti dobrých mravů (§ 39 OZ) předkládá ve prospěch aplikovatelnosti dobrých mravů v obchodním styku ve zkratce následující argumenty:

- (i) dobré mravy jsou základní zásadou (a rovněž axiomem) a měly by se bez výjimky aplikovat na právo jako celek; tento argument však

⁵¹ Havel, B. K aplikovatelnosti dobrých mravů v obchodním styku. Obchodní právo, 2001, č. 2.

⁵² srov. usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 22. února 2001, sp. zn. 23 Cdo 4286/2009, rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. srpna 2009, sp. zn. 32 Cdo 2185/2008, rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 1. července 2008, sp. zn. 29 Odo 1027/2006, usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 22. února 2011, sp. zn. 23 Cdo 4286/2009, rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23. dubna 2007, sp. zn. 32 Odo 235/2006.

nebere v potaz skutečnost, že zákonodárce projevil svou vůli modifikovat dobré mravy speciálně pro účely obchodních vztahů, tudíž by se nabízel argument v tom smyslu, že zásada dobrých mravů by z obchodních vztahů nevymizela, neboť by byla pouze modifikována s ohledem na poněkud odlišné prostředí obchodní oblasti;

- (ii) další argument Havlův spočívá v poměru subsidiarity občanskoprávních dobrých mravů a speciality obchodněprávních zásad poctivého obchodního styku, ze kterého vyplývá, že se oba korektivy použijí vedle sebe, a v situacích, které jsou mimo dosah korektivu zásad poctivého obchodního styku, je třeba aplikovat dobré mravy; autor diplomové práce se však domnívá, že tento názor neodpovídá judikatuře Nejvyššího soudu České republiky, podle které účelem modifikace morálního korektivu mimo jiné je podpořit v některých specifických obchodních situacích, s ohledem na specialitu obchodního práva, soulad výkonu práva, který by mohl být s dobrými mravy v rozporu;⁵³
- (iii) třetí předeslaný argument Havlův spočívá na úvaze, že pokud se § 39 OZ vztahuje na množinu dobrých mravů, potom by se měl rovněž vztahovat na její podmnožinu; předpoklad, že zásady poctivého obchodního styku jsou podmnožinou dobrých mravů, však neodpovídá současné judikatuře, ze které vyplývá, že se pojmy poctivého obchodního styku a dobrých mravů překrývají pouze částečně (srov. kapitola 2.5.4 písm. c) výše);
- (iv) další argument Havlův se spíše vychází z předchozích, když tvrdí, že porušení zásad poctivého obchodního styku znamená *eo ipso* porušení dobrých mravů; na tento argument je možno reagovat argumentem o absenci vztahu množiny a podmnožiny mezi dobrými mravy a poctivým obchodním stykem;

⁵³ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. ledna 2009, sp. zn. 29 Cdo 359/2007.

- (v) Havel rovněž argumentuje v tom smyslu, že to, co je nepoctivé je i neslušné a nemravné a zároveň uvádí, že právě slušnost a mravnost by měla být právem zajištěna obecně; autor diplomové práce se však domnívá, že se zde zaměřuje morálka a jednotlivé normativní podsystemy charakteristické pro konkrétní odvětví, neboť podmnožinou morálky (kterou by i právo samotné mělo chránit, za účelem zajištění rovnováhy ve společnosti) jsou jednotlivé normativní subsystemy (pro občanskoprávní vztahy dobré mravy podle § 3 odst. 1 občanského zákoníku, ke kterému je § 39 občanského zákoníku speciální, pro obchodněprávní vztahy zásady poctivého obchodního styku, pro oblast advokacie vlastní stavovské předpisy etiky, pro oblast lékařství stavovské předpisy medicínské etiky, aj.), přičemž tyto subsystemy se mohou v některých případech překrývat; autor diplomové práce se tedy domnívá, že Havel zaměřuje pojem dobrých mravů s pojmem morálky, jíž jsou dobré mravy podmnožinou;
- (vi) další argument vychází z argumentu předchozího, přičemž Havel uvádí, že bez dobrých mravů by nebyla zajištěna mravnost a dále uvádí, že by bez paušálně aplikovaných dobrých mravů na obchodní oblast nebyla zajištěna dostatečná míra právní jistoty; těmto argumentům si autor diplomové práce dovoluje oponovat, neboť mravnost zde zajišťují jednotlivé normativní subsystemy morálky a právní jistota pramenící z paušálního uplatňování dobrých mravů na obchodní vztahy by zde znamenala nemožnost diferencovat mezi normativními systémy dobrých mravů a poctivého obchodního styku, které se zcela obsahově nekryjí, což odpovídá specifičnosti obchodních vztahů, jak již předesláno výše.

Autor diplomové práce se s ohledem na shora uvedené argumenty domnívá, že dobré mravy by mohly být aplikovány v obchodním styku za současného splnění následujících předpokladů:

- (i) zásady poctivého obchodního styku jsou komplexním korektivem pro obchodní vztahy;

- (ii) subsidiarita dobrých mravů, pokud jde o situace, které jsou v rozporu s dobrými mravy a nejsou zároveň v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, nepřipadá v úvahu, neboť tento závěr dostatečným způsobem nereflektuje specifickou obchodních vztahů a činí ze zásad poctivého obchodního styku podmnožinu dobrých mravů, resp. pokládá mezi porušení zásad poctivého obchodního styku a dobrých mravů vztah implikace (tento závěr by byl rovněž v rozporu s judikaturou Nejvyššího soudu České republiky);
- (iii) zásady poctivého obchodního styku jsou obecným mimoprávním normativním systémem aplikovatelným v oblasti obchodní jako *lex generalis*;
- (iv) v oblasti, kde se normy zásad poctivého obchodního styku a dobrých mravů vzájemně překrývají, dochází k situaci, kdy je výkon práva v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku a zároveň v rozporu s dobrými mravy;
- (v) pro oblast významového překryvu zásad poctivého obchodního styku a dobrých mravů, jež představuje společný základ obou normativních systémů, je dovozen vztah generality obchodního zákoníku a speciality občanského zákoníku pokud jde o následek absolutní neplatnosti výkonu práva ve formě právního úkonu ve smyslu ustanovení § 39 OZ.

I přes shora uvedené argumenty je však autor diplomové práce toho názoru, že následkem porušení zásad poctivého obchodního styku jakožto mimoprávního normativního subsystému morálky by měla být pouze nevymahatelnost, když neplatný je mimo jiné právní úkon, který se přičí zákonu, jeho účelu či jej obchází, což je z hlediska „generálních klauzulí absolutní neplatnosti“ zcela postačující. Neplatnost je sankcí poněkud extrémní, která si „nevybírá“ a mnohdy stíhá i toho, kdo ji nezpůsobil. Proto se autor diplomové práce spíše kloní k závěru, že výkon práva rozporný se zásadami poctivého obchodního styku, jež zahrnuje jak právní úkony a právní jednání, která právními úkony nejsou, by měl způsobovat pouze nevymahatelnost příslušného právního úkonu, či jeho části, nikoliv jeho neplatnost.

3. APLIKACE MORÁLNÍCH KOREKTIVŮ V NĚKTERÝCH PŘÍPADECH

V této části vybral autor některé případy aplikace zásad poctivého obchodního styku, které považuje z hlediska zkoumané materie za pozoruhodné či kontroverzní.

3.1.1. Posuzování souladu úroků z prodlení s dobrými mravy a zásadami poctivého obchodního styku – dvojí metr na různé fáze života kontraktu

Strany si často ve smlouvě sjednají pro případ prodlení s plněním peněžitého závazku v obchodněprávních vztazích vlastní výši úroku z prodlení, tudíž i často později v soudním řízení namítají, že uvedené ustanovení je neplatné pro rozpor s dobrými mravy, případně, že uplatnění práva na zaplacení úroku z prodlení je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku.

K postupu posuzování souladu uplatněných úroků z prodlení s morálními korektivy dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku se podrobněji vyslovil Nejvyšší soud České republiky ve svém rozsudku ze dne 16. května 2012, sp. zn. 31 Cdo 717/2010, ve kterém, v reakci na rozhodnutí odvolacího soudu, jehož úsudek o mravnosti sjednaných úroků se poжил toliko k jejich relativní výši vzhledem k jistině, uzavřel, že: *„V dalším řízení vezme odvolací soud v úvahu, že okolnostmi právně významnými pro posouzení, zda se ujednání o výši úroku z prodlení nepříčí dobrým mravům a není tedy neplatné podle ustanovení § 39 obč. zák., mohou být z povahy věci jen ty okolnosti, které existovaly v době, kdy k tomuto ujednání došlo (v době uzavření smlouvy). Skutečnosti, které nastaly později, mohly mít podle své povahy význam toliko pro posouzení, zda vůbec a kdy se žalovaný dostal do prodlení s plněním závazků, či pro posouzení, zda uplatnění nároku na zaplacení smluveného úroku z prodlení (nároku existujícího, tedy založeného platným ujednáním) není výkonem práva v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku a podle ustanovení § 265 obch. zák. tedy nepožívá ochrany. Platnost ujednání o úrocích z prodlení nemohou tyto později nastalé skutečnosti dodatečně ovlivnit.“*

Citované rozhodnutí tedy rozlišuje fázi kontraktace a fázi, která se pojí k následnému výkonu práv, o kterých bylo kontrahováno. Pokud jde o fázi kontraktace, je třeba dle názoru Nejvyššího soudu České republiky hodnotit příslušné okolnosti ke dni uzavření příslušné dohody o úrocích z prodlení optikou korektivu

dobrých mravů a § 39 OZ, přičemž dále zdůraznil, že posouzení „*zda se smluvené sazby úroků z prodlení přičítá dobrým mravům ve smyslu ustanovení § 39 obč. zák., se neobejde bez zvážení všech rozhodných okolností konkrétního případu a že tedy nepostačí srovnání smluvené sazby úroku z prodlení se sazbou zákonnou, vycházejí i další rozhodnutí Nejvyššího soudu (např. rozsudek ze dne 15. listopadu 2005, sp. zn. 32 Odo 1022/2004, usnesení ze dne 25. dubna 2007, sp. zn. 30 Odo 785/2005, rozsudek ze dne 20. února 2008, sp. zn. 32 Cdo 5492/2007, usnesení ze dne 23. dubna 2008, sp. zn. 32 Cdo 1164/2007, a usnesení ze dne 25. června 2008, sp. zn. 32 Cdo 3010/2007).*“

V postkontrakční fázi poté přichází v úvahu hodnocení okolností výkonu práva, jež není právním úkonem, z hlediska souladu se zásadami poctivého obchodního styku, jedná-li se o obchodně závazkový vztah. Ve svém důsledku uvedený názor znamená, že ve fázi kontrakční se bude v obchodně závazkových vztazích aplikovat korektiv dobrých mravů (který nereflektuje specifičnost obchodních vztahů) a ve fázi následující po kontraktaci budou zásady poctivého obchodního styku, jakožto modifikace dobrých mravů pro obchodní vztahy, což je závěr dle názoru autora diplomové práce nekoncepční a dostatečně nereflektující specifičnost obchodních vztahů. Dle názoru autora diplomové práce tato nekoncepčnost pramení ze závěru Nejvyššího soudu v jeho předchozích rozhodnutích (srov. usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 7. prosince 2011, sp. zn. 32 Cdo 542/2010), podle kterého se výkonem práva ve smyslu § 265 obchodního zákoníku nemyslí právní úkon. S tímto závěrem však autor diplomové práce, jak bylo uvedeno výše, nesouhlasí.

Dále je třeba upozornit na skutečnost, že Nejvyšší soud České republiky pokládá své závěry obsažené v již citovaném rozsudku ze dne 16. května 2012, sp. zn. 31 Cdo 717/2010 v tom smyslu, že nelze usuzovat na nemravnost sjednaných úroků z prodlení pouze z jejich výše (myšleno výše procentní sazby), za souladné s názorem Ústavního soudu České republiky vysloveném v nálezu ze dne 1. července 2010, sp. zn. I. ÚS 728/10, a nálezu ze dne 7. května 2009, sp. zn. I. ÚS 523/07. Autor diplomové práce se však domnívá, že argumentace Ústavního soudu České republiky v citovaných rozhodnutích vyzněla spíše v tom smyslu, že úrok 0,5% denně je sám o

sobě, tedy bez ohledu na ostatní okolnosti v době kontraktace, v rozporu s dobrými mravy.⁵⁴

Při hodnocení souladu příslušného ujednání o úrocích z prodlení vzal Ústavní soud České republiky v úvahu následující aspekty:

- (i) vznik hrubého nepoměru mezi vzájemnými povinnostmi stran (s ohledem na míru obohacení oprávněného z příslušného ujednání o úrocích z prodlení ve srovnání s obvyklým úrokem poskytovaným bankami);
- (ii) smysl úroku z prodlení (motivační a sankční funkce);
- (iii) zásada přiměřenosti, jež je charakteristická pro demokratický právní stát (platnost maximy „každému co jeho jest“, nicméně zajištění smluvního nároku nesmí být nadměrné).⁵⁵

3.1.2. Smluvní pokuta

Nejvyšší soud České republiky analyzoval soulad uplatnění smluvní pokuty se zásadami poctivého styku ve svém rozsudku ze dne 23. září 2011, sp. zn. 23 Cdo 1599/2010. V daném případě byla uplatněna smluvní pokuta za prodlení s úhradou ceny za provedení díla, která byla fakturována v roce 1996, tedy před patnácti lety. Původní oprávněný postoupil předmětnou pohledávku na stranu, jež se následně domáhala zaplacení smluvní pokuty. V daném případě Nejvyšší soud České republiky dovodil, že v důsledku zmiňovaného časového odstupu mezi vznikem

⁵⁴ Srov. nález Ústavního soudu České republiky ze dne 7. května 2009, sp. zn. I. ÚS 523/07: „Se zřetelem na shora uvedené ústavněprávní zásady, pronikající do tzv. podústavního práva, lze říci, že zásada smluvní volnosti je v daném případě modifikována účelem a smyslem sankčního a motivačního mechanismu institutu úroků z prodlení; jejich použití je možné a zákonné, jejich výše však nemůže být bezbřehá. Pokud bývá v judikatuře zdůrazňováno, že porušení zásad poctivého obchodního styku při uplatnění nároku na úrok z prodlení je nutno zkoumat ve vazbě na konkrétní okolnosti, na zásadu řádného a včasného plnění závazků a že rozpor právního úkonu s dobrými mravy je třeba posuzovat v každém případě individuálně, s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem jednání účastníků v příslušném období a k jejich tehdejšímu postavení, je samozřejmě taková úvaha potud správná, pokud sama výše těchto úroků nemá spíše než motivační charakter právě charakter šikanózní. Částka, kterou je povinen platit subjekt, jenž se dostane do prodlení, odpovídající úroku 182 % ročně, jako je tomu právě ve zkoumaném případě, je již očividně (rovněž) za hranicí, kterou lze považovat podstatě a smyslu daného institutu úroku z prodlení za adekvátní. Na tom nic nemění to, že úroky byly sjednány pro prvních 30 dnů prodlení ve výši 0,1 %, a až následně pro delší prodlení byly sjednány úroky ve výši 0,5 %.“

⁵⁵ Ibid.

práva na zaplacení ceny za provedení díla a uplatněním smluvní pokuty ztratila předmětná smluvní pokuta původní zajišťovací funkci, přičemž se transformovala do pouhého finančního transferu, navíc mnohonásobně vyššího nežli původní zajišťovaná pohledávka, což vedlo k nedůvodné asymetrii mezi právy a povinnostmi oprávněného a povinného. Právu na smluvní pokutu tak byla odepřena ochrana z důvodu rozporu jejího uplatnění se zásadami poctivého obchodního styku. V této souvislosti se však autor diplomové práce domnívá, že Nejvyšší soud České republiky v uvedeném rozhodnutí poněkud podcenil ostatní funkce smluvní pokuty, jež vyložil ve svém rozsudku ze dne 28. května 2007, sp. zn. 32 Odo 202/2006, kde uzavřel, že *„odepřít ochranu by bylo možno pouze takovému požadavku, který by opomíjel zajišťovací, sankční a kompenzační charakter institutu smluvní pokuty, nevycházel by z jeho smyslu, popř. by jej dokonce zneužíval k poškození dlužníka. Smluvní pokuta by např. byla účtována v situaci, kdy by bylo zřejmé, že závazek plněn nebude, že smluvní pokuta zde postrádá svou prevenční funkci a nelze očekávat, že bude plnit funkci kompenzační.“*

Není rovněž bez zajímavosti, že Krajský soud v Hradci Králové nepřiznal ve svém rozsudku ze dne 15. listopadu 2007, sp. zn. 26Co 361/2007 nárok na zaplacení smluvní pokuty v případě, kdy oprávněný nezaslal i přes opakované výzvy povinnému fakturu, což bylo dle názoru Krajského soudu v Hradci Králové v rozporu s obchodními zvyklostmi.

Je však třeba upozornit, že nárok na smluvní pokutu nelze odepřít pro rozpor se zásadami poctivého obchodního styku jen proto, že je smluvní pokuta nepřiměřeně vysoká.⁵⁶

3.1.3. Leasingové smlouvy

Dodnes zůstává kontroverzní otázka, zdali je možné akcelarovat splatnost zbývajících splátek sjednaných v leasingové smlouvě, pokud došlo k ukončení leasingové smlouvy na straně nájemce. K tomuto problému se Nejvyšší soud České republiky vyjádřil ve svém usnesení ze dne 15. listopadu 2005, sp. zn. 32 Odo 1089/2004, podle jehož odůvodnění *„i když bylo v leasingové smlouvě dohodnuto, že žalobkyně má nárok na zaplacení všech splátek, tedy i po odstoupení od*

⁵⁶ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. května 2009, sp. zn. 32 Cdo 1281/2008

*smlouvy, je toto ujednání ve smyslu § 265 obch. zák. v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku.*⁵⁷

Postupem času však došlo k jistému názorovému posunu Nejvyššího soudu České republiky, který vyvrcholil usnesením velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13. ledna 2010, sp. zn. 31 Cdo 4356/2008, ve kterém Nejvyšší soud České republiky po podrobném zdůvodnění svých závěrů předložil následující názor: „*Sjedná-li si tedy leasingová společnost (pronajímatel) ve smlouvě s leasingovým nájemcem pro případ předčasného ukončení leasingové smlouvy z důvodů na straně nájemce právo na úhradu všech dlužných splátek, tedy i splátek splatných po odstoupení od smlouvy, není výkon tohoto práva v rozporu s poctivým obchodním stykem jen proto, že jde o splátky splatné po odstoupení od smlouvy (po odebrání vozidla leasingovému nájemci).*“ Svě závěry poté Nejvyšší soud České republiky upřesnil ve svém stanovisku ze dne 8. září 2010, sp. zn. Cpjn 204/2007, v tom smyslu, že právo na zaplacení všech leasingových splátek je dáno specifickým charakterem finančního leasingu. Dále Nejvyšší soud České republiky upřesnil, že předmětné splátky (zahrnující přiměřený zisk pronajímatele) je nutno korigovat o částky, o které se sníží náklady leasingového pronajímatele v důsledku ukončení leasingové smlouvy a rovněž o obvyklou cenu leasingu.

Autor diplomové práce však se závěrem Nejvyššího soudu České republiky nesouhlasí. Pokud leasingové splátky zahrnují též přiměřený zisk za dobu, po kterou by leasingový nájemce mohl předmět leasingu užívat, kdyby leasingová smlouva nebyla ukončena, nevidí autor diplomové práce rozumný důvod, proč by přiměřený zisk měl jít k tíži leasingového nájemce v případě, kdy daný vztah již z ekonomického hlediska neplní svou funkci, tj. financování nákupu předmětu leasingu za současného užívání předmětu leasingu nájemcem za úplatu v podobě nákladů a zisku leasingového pronajímatele. S ohledem na skutečnost, že leasingový pronajímatel bezdůvodně

⁵⁷ Srov. také rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. října 2000, sp. zn. 29 Cdo 124/2000, kde Nejvyšší soud České republiky dospěl k závěru, že „*žalobkyně nemá právo na náhradu škody ve výši 359 806 Kč, protože se nemůže domáhat zaplacení splátek leasingu po odstoupení od leasingové smlouvy, a pokud poté dovedl, že i když bylo v leasingové smlouvě dohodnuto, že žalobkyně má nárok na zaplacení všech splátek, tedy i po odstoupení od smlouvy, je toto ujednání ve smyslu § 265 obch. zák. v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku.*“

realizuje zisk, aniž by poskytoval jakoukoliv službu, čímž je daný právní vztah neúměrně vychýlen ve prospěch jedné ze stran, považuje autor diplomové práce řešení prezentované Nejvyšším soudem České republiky za rozporné se zásadami poctivého obchodního styku.

3.1.4. Nesplnění slibu

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. dubna 2011, sp. zn. 32 Cdo 617/2010, se pojí situaci, kdy jedna ze stran druhou stranu ujistila, že po zaplacení části dluhu druhou stranou nebude již vymáhat zbytek své pohledávky. Následně došlo k postoupení předmětné části pohledávky na třetí osobu, která se jala dluh vymáhat. Nejvyšší soud České republiky vyložil svůj názor na prezentovanou situaci následovně: *„Jestliže - za těchto okolností - tento věřitel poté v rozporu se svým ujištěním pohledávku postoupil žalobkyni a ta ji vůči žalované uplatnila, jeví se tento postup žalobkyně a jejího právního předchůdce, byť z hlediska formálního je po právu, i z pohledu specifické etiky podnikatelského prostředí jako do té míry nekorektní a z hlediska zásad poctivého obchodního styku nepřijatelný, že si - z pohledu požadavku na prosazování principu ekvity v rozhodování soudů - poskytnutí soudní ochrany nezaslouží.“*

Dle názoru autora diplomové práce je argumentace Nejvyššího soudu České republiky v obecné rovině správná. Rozhodnutí respektuje vyšší dynamiku obchodněprávních vztahů, neboť bere v potaz, že značná část komunikace mezi podnikateli může spočívat v neformálních ujištěních či jiných informacích. Pokud jedna ze stran jednala v dobré víře v toto ujištění, bylo by v některých situacích nespravedlivé, kdyby uvedený slib nebyl dodržen. Dle názoru autora diplomové práce však měl Nejvyšší soud České republiky zvážit, do jaké míry byl nabyvatel předmětné pohledávky obeznámen s uvedeným slibem. Domnívám se, že takové ujištění by bylo možné brát v potaz pouze v případě, kdy by nabyvatel pohledávky v dobré víře nebyl.

Není rovněž bez zajímavosti, že v anglosaském právním systému ekvity se rozvinul princip tzv. promissory estoppel, který umožňuje odepřít ochranu právu tam, kde je právo uplatněno v rozporu s předchozím slibem. Takovou obranu je však možno použít v anglosaském právu pouze k obraně, nikoliv k vymáhání svých práv. Tento závěr platí i v českém právu pro použití ustanovení § 265 obchodního zákoníku, který je zdrojem uplatnění ekvity v českém právu.

4. ZÁSADY POCTIVÉHO OBCHODNÍHO STYKU NA PRAHU REKODIFIKACE

Úprava obsažená v zákonu č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku, v platném znění (dále jen „nový občanský zákoník“), se ubírá na úrovni korektivů pozitivního práva při zajišťování souladu jeho uplatňování s jeho hodnotovými základy několika směry.

Nová právní úprava, upřednostňuje před pojmem zásad poctivého obchodního styku pojem dobrých mravů, který je hlavním korektivem pro oblast vztahů obchodních i vztahů mimo obchodní sféru. Korektiv dobrých mravů je v kontextu nového občanského zákoníku komplexním korektivem pro obě tyto oblasti. Korektiv zásad poctivého obchodního styku se dostává oproti právní úpravě účinného občanského zákoníku do ústraní. Je možno tvrdit, že původní dualita obecných mravních korektivů soukromého práva v podobě dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku je v rámci právní úpravy nového občanského zákoníku značně redukována až potlačena. Aplikační sféra zásad poctivého obchodního styku je omezena na oblast adhezních smluv uzavřených mezi podnikateli, v jejímž rámci jsou měřítkem účinnosti některých doložek adhezních smluv, kterými se podnikatelé odchýlili od základní právní úpravy. Hrubý rozpor doložky se zásadami poctivého obchodního styku způsobí, že se k takové doložce nepřihlédne. Pole pro aplikaci korektivu dobrých mravů není nikterak omezeno. Autor diplomové práce se domnívá, že je tento směr správný, neboť konsekvence duality mravních korektivů v českém soukromém právu budily v rovině teoretické i v rovině aplikační praxe některé pochybnosti a problémy.

Byť se nová právní úprava dobrých mravů, vyznačuje značnou mírou kontinuity se stávající právní úpravou, její kontext je odlišný. V novém občanském zákoníku se pojem dobrých mravů vyskytuje na některých místech po boku pojmu veřejného pořádku, jejichž vzájemný vztah bude třeba vymezit. Nový občanský zákoník rovněž používá v ustanovení § 6 NOZ pojem poctivého jednání, jež by mělo obecným měřítkem jednání v právním styku a nositelem zásady, že nikdo nemůže těžit z vlastní nepoctivosti. Uvedené ustanovení přináší do českého právního řádu požadavek tzv. objektivní dobré víry, který předpokládá, že účastníci by měli jednat s určitou mírou šetrnosti k právům druhých a s jistou dávkou loajality ke vzájemným

vztahům v rámci vzájemné kooperace. Autor diplomové práce se domnívá, že princip dobrých mravů a poctivosti se budou v novém občanském zákoníku doplňovat. Dobré mravy představují odkaz na normativní subsystém morálky pro oblast soukromého práva, jež je souhrnem zásad lidského soužití, které jsou pro soudržnost společnosti důležité. V případě pojmu dobré víry je však dle názoru autora diplomové práce kladen důraz na šetrnost k právům druhých též v aktivním směru. Jedná se do jisté míry o požadavek aktivního přístupu spíše než povinnost neporušovat osvědčené zásady lidského soužití.

V ustanovení § 1 odst. 2 je vysloven princip dispozitivity regulace nového občanského zákoníku, jehož limity jsou dány výslovným zákonným zákazem, dobrými mravy, veřejným pořádkem či úpravou statusu osob. Je otázkou, jaký je vztah pojmů dobrých mravů a veřejného pořádku. Důvodová zpráva k tomuto ustanovení uvádí, že veřejný pořádek zahrnuje pravidla, na nichž stojí právní základy společenského řádu. Jedná se tedy o základní pravidla, které tvoří základní kameny soukromoprávní regulace zajišťující základní míru transparentnosti, předvídatelnosti a právní jistoty soukromého práva. Autor diplomové práce se domnívá, že tento princip chrání normy, které mají povahu norem základních. Naproti tomu princip dobrých mravů zajišťuje vyvažování subjektivních práv a povinností napříč celou soukromoprávní regulací, nikoliv jen na úrovni norem základních, tak, aby příslušné právní normy nebyly odtrženy od svého hodnotového základu.

Ustanovení § 2 odst. 3 nového občanského zákoníku přisuzuje dobrým mravům funkci v rovině interpretace a aplikace práva, což představuje kontinuitu v souladu s dosavadní rozhodovací praxí českých soudů.⁵⁸ Morální korektiv dobrých mravů je rovněž vedle pozitivního práva a veřejného pořádku limitem omezení přirozených práv člověka dle ustanovení § 19 odst. 2 nového občanského zákoníku.

V oblasti obecné regulace právních jednání ustanovení § 545 nového občanského zákoníku stanoví, že právní jednání vyvolává právní následky, které jsou v něm vyjádřeny, jakož i právní následky plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že se nejedná čistě o rovinu interpretační. Právním následkem právního jednání je vznik, změna či zánik

⁵⁸ Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. listopadu 2003, sp. zn. 30 Cdo 664/2002.

příslušných práv a povinností. Právní jednání právní následek nezpůsobí, pokud by měl být tento následek v rozporu s dobrými mravy. Je otázkou, jak se právní praxí vypořádá s případy, kdy je právní následek v rozporu s dobrými mravy pouze za určitých okolností. V takovém případě je dle názoru autora diplomové práce odepřít právní ochranu až následnému výkonu práva.

Podle ustanovení § 547 právní jednání musí obsahem a účelem odpovídat dobrým mravům i zákonu. Zde se nejedná o hledisko právních následků ale mravnost samotného právního jednání, jež je projevem vůle navenek, ať už se jedná o vnější okolnosti právního jednání či vnitřní strukturu práv a povinností. Soulad s dobrými mravy však není vyžadován pouze pro obsah právního úkonu, ale též pro zamýšlený efekt příslušného právního jednání. Dle názoru autora diplomové práce se zde jedná, na rozdíl od ustanovení § 545 nového občanského zákoníku, o subjektivní hledisko jednání v rozporu s dobrými mravy, tj. motivace jednajících osoby.

Podle ustanovení § 580 nového občanského zákoníku je neplatné právní jednání, které se přičí dobrým mravům, jakož i právní jednání, které odporuje zákonu, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje. Uvedené ustanovení je obdobou stávajícího ustanovení § 39 občanského zákoníku, avšak pro naplnění sankce neplatnosti právního jednání je zde vyřčen požadavek, aby uplatnění této sankce bylo užito s ohledem na smysl a účel zákona, tj. s přihlédnutím k chráněným hodnotám. Autor diplomové práce se domnívá, že tento požadavek se uplatní i pro případ rozporu právního jednání s dobrými mravy.

Soud dle ustanovení § 588 nového občanského zákoníku přihlédně i bez návrhu k neplatnosti právního jednání, které se zjevně přičí dobrým mravům, anebo které odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek. Z uvedeného ustanovení je zřejmá snaha navázat na stávající judikaturu, která pokládá za nutné zkoumat soulad s mravními korektivy z úřední povinnosti. Uvedená zjevnost reflektuje pouze zásadu dispoziční a povinnost tvrzení, když *ex officio* zkoumaná nemravnost musí být zjevná z tvrzení příslušných stran. Soud není tedy oprávněn uplatnit při ochraně mravnosti zásadu inkviziční.

Podle ustanovení § 2909 nového občanského zákoníku *„škůdce, který poškozenému způsobí škodu úmyslným porušením dobrých mravů, je povinen ji nahradit; vykonával-li však své právo, je škůdce povinen škodu nahradit, jen sledoval-*

li jako hlavní účel poškození jiného.“ Uvedené ustanovení stanovuje pro šikanózní výkon práva poněkud odlišný právní režim, když je zdrojem reparační povinnosti v případě nemravného výkonu práva pouze jednání, jehož hlavním účelem bylo poškození jiného. Stávající ustanovení § 424 občanského zákoníku naproti tomu zahrnuje *dolus directus* i *dolus eventualis*.

5. ZÁVĚR

Na závěr považuje autor diplomové práce za nutné shrnout, že zásady poctivého obchodního styku, jakožto modifikace dobrých mravů pro potřeby obchodních vztahů, mají obecně v soukromém právu svou tradici. Existence aktu korekce uplatnění práva dobrými mravy je charakteristická již pro římské právo. Mravní korektivy se uplatnily též v moderních soukromoprávních kodexech, ať už se jedná o francouzský code civil nebo obecný zákoník obchodní. Samotný pojem zásad poctivého obchodního styku se objevuje v českém právu ve druhé polovině minulého století v některých ustanoveních zákoníku mezinárodního obchodu, hospodářského zákoníku či zákona o hospodářské arbitráži. Z uvedených právních úprav je možno vysledovat vysokou míru právní kontinuity současné právní úpravy, což se odráží i v některých judikatorních závěrech českých soudů (zejména pokud jde o vnímání pojmu zneužití práva).

Z právně filosofického hlediska jsou zásady poctivého obchodního styku v českém právu nositelem principu spravedlnosti a ekvity. Z judikatury Nejvyššího soudu České republiky vyplývá, že se nejedná pouze o soubor jakýchsi mimoprávních pravidel, ale že se jedná též o prostředek uvedení aplikace práva do souladu se svými hodnotovými základy. Z pohledu respektovaných autorů české právní nauky zásady poctivého obchodního styku přináší prostředek vyvažování základních principů svobody a rovnosti. Požadavek dodržování zásad poctivého obchodního styku rovněž zahrnuje zákaz zneužití práva.

Autor diplomové práce rovněž nepřehlédl názorový rozkol mezi Nejvyšším soudem České republiky a Ústavním soudem České republiky, který spočívá rozdílném vnímání šíře aplikovatelnosti korektivu zásad poctivého obchodního styku. Autor diplomové práce došel k závěru, že přístup Nejvyššího soudu je v této otázce o poznání více pozitivistický.

Pokud jde o pojem zásad poctivého obchodního styku, spočívá těžiště jeho obsahu v judikatorním vnímání příbuzného korektivu dobrých mravů. Pro oba pojmy v souladu s rozhodovací praxí českých soudů totiž platí, že se jedná o souhrn etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, které jsou mnohdy respektovány již samotnými normami psaného práva tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Autor diplomové práce došel k závěru,

že základními zásadami poctivého obchodního styku jsou (i) zásada slušného chování mezi podnikateli, (ii) zásada *pacta sunt servanda*, jež zahrnuje též dodržení neformálního slibu, (iii) zásada transparentnosti vzájemných vztahů včetně povinnosti vyrovnat v nezbytné míře informační asymetrie mezi podnikateli, (iv) zásada přiměřenosti zahrnující poskytnutí přiměřeného protiplnění, a (v) zásada přiměřenosti uplatnění sankce vzhledem k závažnosti porušení povinnosti. Autor diplomové práce upozorňuje na skutečnost, že zásady poctivého obchodního styku tvoří petrifikovaný a neměnný normativní systém, neboť zahrnují prvek uznání a rovněž prvek zachování ze strany společnosti, jež se mohou v čase měnit. Tento aspekt zásad poctivého obchodního styku může uplatnit zejména v podmínkách současné ekonomické krize a silícího konkurenčního boje mezi podnikateli.

Výsledkem zkoumání vztahu pojmů dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku je autorův závěr o částečném překryvu těchto pojmů. Autor diplomové práce došel k závěru, že je tento významový překryv intenzivní, a to zejména s ohledem na skutečnost, že zásady poctivého obchodního styku jsou modifikací dobrých mravů pro obchodní vztahy. Předmětné pojmy se budou lišit zejména pokud jde o zahrnutí principů sociální spravedlnosti, jejichž míra uplatnění je v případě obchodních vztahů nižší.

Autor diplomové práce nesouhlasí s argumentací Havlovou, dle které by mělo být ustanovení § 39 občanského zákoníku, pokud jde o rozpor s dobrými mravy, aplikovatelné v obchodních vztazích. Zásady poctivého obchodního styku, jež pojmově zahrnují též dobré mravy modifikované pro obchodní oblast, tvoří komplexní korektiv aplikovatelný pro obchodní vztahy, neboť výkon práva zahrnuje jak právní úkon, tak i právní jednání, které právním úkonem není. Rovněž se nejedná o normu imperfektní, neboť sankcí za porušení zásad poctivého obchodního styku je odepření právní ochrany uplatněnému právu.

Autora diplomové práce rovněž zaujala aplikace korektivu zásad poctivého obchodního styku v některých případech. Zejména autor diplomové práce nesouhlasí se závěrem Nejvyššího soudu České republiky, podle kterého odpovídá zásadám poctivého obchodního styku smluvní ujednání, které předpokládá při ukončení leasingového vztahu splatnost té části budoucích splátek, která odpovídá přiměřenému zisku leasingové společnosti. Autor diplomové práce došel k závěru, že uvedený názor

vytváří nedůvodnou asymetrii v právech a povinnostech stran leasingové smlouvy. Autora diplomové práce rovněž zaujala rozhodovací praxe Nejvyššího soudu České republiky, podle které je jednání v rozporu s předchozím ujištěním, byť neformálním, adresovaným druhé straně právního vztahu v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku.

Rozsah užití pojmu zásad poctivého obchodního styku se po rekodifikaci značně zúží, a to v zásadě na posuzování aplikovatelnosti některých klauzulí adhezních smluv. Dosavadní roli zásad poctivého obchodního styku v obchodním právu převeze korektiv dobrých mravů, přičemž je možné z hlediska systematiky a techniky právní úpravy tohoto korektivu poukázat na vysokou míru kontinuity s předešlou právní úpravou, jež byla v novém občanském zákoníku obohacena o některé judikatorní závěry. Rovněž bude třeba brát v potaz skutečnost, že pojem dobrých mravů bude jak v neobchodních, tak i v obchodních vztazích, analyzován po boku pojmu poctivého jednání, jež vnáší do českého práva požadavek objektivní dobré víry. Nový občanský zákoník po vzoru jiných kodexů rovněž upravuje požadavek respektu veřejného pořádku, jež bude vnímání obou posledně jmenovaných institutů ovlivňovat.

Autor při studiu rozhodovací praxe českých soudů rovněž pozoroval, že se detail a úroveň argumentace při aplikaci dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku za poslední roky zvýšila. To by mohlo být dokladem ústupu právního pozitivismu či textualismu ve prospěch hodnotového výkladu právních norem. Tento vývoj by autor diplomové práce soukromému právu České republiky přál i v příštích letech.

Použitá literatura

- Aristotelés: Magna Moralia. Petr Rezek., 2005
- Cornu, G.: Vocabulaire juridique, 6e édition, Paris, PUF, 2004
- Fuller, L., L.: Morálka práva, překlad:Přibáň, J., Yale University, 1964
- Gerloch, A.: Teorie práva, 2. rozšířené vydání, Dobrá voda, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2001
- Hamulák, O. (ed.): Principy a zásady v právu, Praha, leges, 2010
- Hendrych, D. a kolektiv.: Právní slovník, 3. vydání, Praha, C. H. Beck, 2009
- Holländer, P.: Filosofie Práva. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk., 2012
- Hurdík, J., Lavický, P.: Systém zásad soukromého práva, Brno, Masarykova univerzita, 2010, s. 187
- Knapp, V.: Teorie práva, 1. vydání. Praha, C. H. Beck 1995
- Koller, P.: Theorie des Rechts. Eine Einführung. Wien – Köln – Weimar, 1992
- Kühn, Z., Bobek, M., Polčák R. (eds.): Judikatura a právní argumentace, Praha, Auditorium, 2006
- Larroumet, C.: Les Obligations, Le Contrat, Tome III, 6e édition, Paris, ECONOMICA, 2007
- Pulkrábek, Z.: Zákaz zneužití práva v rozporu s jeho účelem, Praha, Eurolex Bohemia, 2007
- Radbruch, G. (český překlad Hanuš, L.): Zákonné neprávo a nadzákonné právo. Právní rozhledy, č. 16, 2009
- Salač, J.: Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu, Praha, C. H. Beck
- Sobek, T.: Nemorální právo, Praha – Plzeň, Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, 2009
- Šíma, J.: Ekonomie a právo, Praha, Vysoká škola ekonomická v Praze, 2004
- Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání. Praha, C. H. Beck, 2010

Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

Terré, F.: Introduction générale au droit. 7e édition., Dalloz., 2006

Tryzna, J.: Právní principy a právní argumentace. K vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva, Praha, Auditorium, 2010

Zimmermann, R.: The Law of Obligations, Oxford University Press, 1996

Internetové zdroje

www.slv.cz

www.nsoud.cz

www.beck-online.cz

Summary – The Principle of Fair Business Transactions

The principle of fair business transactions is under Czech law source of duty of the judge to correct application of the written law so that the respective decision is compliant with the basic values of the regulation. When the exercise of a right is not compliant with the principle of fair business transaction the judge will not protect such exercise of the right. The general aim of this concept is to adopt an equitable decision even in the case when the conduct, correct from the formal point of view, contravenes the principle of fair business transactions.

The principle of fair business transactions encompasses inter alia the following sub-principles: (i) principle of good manners between businessmen, (ii) principle *pacta sunt servanda* including duty to fulfil an informal promise, (iii) principle of transparency of the mutual relations including the duty to balance the deficiencies in information between the businessmen, (iv) principle of proportionality including provision of a proportional consideration, and (v) principle of proportionality of sanction enforcement according to the degree of materiality of breach of an obligation.

The notions of good manners (characteristic for the Czech civil law) and principle of fair business transactions (characteristic for Czech business law) are overlapping partially. Only partially due to the fact that the principle of fair business transactions corresponds to the specific aspects of the field of business, especially increased presence of individualism and lower accent on social justice and solidarity.

The author of the thesis also came to the conclusion that certain judgements of the Czech Supreme Court are not equitable in terms of principle of fair business transactions. This concerns in particular opinion of the Czech Supreme Court that contractual clause, stipulating the acceleration of all sums of the rent (including the margin of the lessor) under the financial lease in case of its terminations, is in compliance with the principle of fair business transactions. In the financial sector the abortive fees are standard, however, recovery of the full margin in the case when the service ceased to exist is, in the opinion of the author, materially disproportional.

The extent of application of the principle of fair business transactions is reduced in the New Civil Code. However, its role will be taken over by the principle

of good manners which will be the main source of equity in the Czech civil law for the next decades.

Abstrakt

Autor diplomové práce zkoumá filosofické a historické základy zásad poctivého obchodního styku v českém právu. V další partiích diplomové práce autor provádí analýzu pojmového obsahu zásad poctivého obchodního styku s ohledem na aktuální judikaturu a srovnání pojmů dobrých mravů a zásad poctivého obchodního styku. Autor rovněž poukazuje na některá kontroverzní rozhodnutí českých soudů ve vztahu k zásadám poctivého obchodního styku.

Abstract

The author of the thesis analyses philosophical and historical grounds of the principle of fair business transactions in the Czech law. In the other parts of the thesis the author analyses the notion of the principle of fair business transactions with respect to the actual case law of the Czech courts and compares the notions of good manners and principle of fair business transactions. The author also outlines some controversial decisions of the Czech courts in relation to principles of fair business transactions.

Klíčová slova

Zásada poctivého obchodního styku, dobré mravy, ekvita.

Key words

Principle of Fair Business Transactions, Good Manners, Equity.